

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
КАФЕДРА РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему

«ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ: УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА
ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД»

*to Taras Shevchenko
National University of Public Administration
and Government Service*

Студент(ка) 2 курсу магістратури заочної
форми навчання спеціальності
281 «Публічне управління та адміністрування»
освітньо-професійної програми
«Публічне управління та адміністрування»
Нагорняк Скарлетт-Софія Михайлівна

Науковий керівник
к.н. держ. упр., доцент кафедри
Титаренко Олександр Михайлович

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі
немає запозичень із праць інших авторів без
відповідних посилань

Студентка _____
(підпис)

Робота допущена до захисту в екзаменаційній комісії рішенням кафедри
регіональної політики від «17» _____ 20__ р., протокол № ____.

Завідувач кафедри регіональної політики, доктор наук з державного
управління, професор

Колтун Вікторія Семенівна

_____
(підпис)

Київ – 2023

АТОНАЦІЯ

Нагорняк Скарлетт-Софія Михайлівна. Політичні партії на місцевих виборах: українська практика та європейський досвід. – Кваліфікаційна магістерська робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування», спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». – Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

У цій магістерській роботі досліджується роль і динаміка політичних партій на місцевих виборах. Дослідження заглиблюється в тонкощі місцевих виборчих процесів України, вивчаючи вплив політичних партій на прийняття рішень на низовому рівні.

У дослідженні застосовано багатогранний підхід, що поєднує всебічний огляд літератури з емпіричними даними, зібраними за допомогою тематичних досліджень та вивчення результатів місцевих виборів. Аналізуючи організаційні структури, динаміку виборчих кампаній та нормативно-законодавчу базу діяльності політичних партій як в Україні, так і в зарубіжних країнах, дисертація має на меті надати детальне розуміння факторів, що формують місцеві політичні ландшафти.

Основна увага приділяється впливу історичних, культурних та інституційних чинників на розвиток політичних партій в Україні, а також їхній ефективності у місцевому самоврядуванні. Європейський досвід слугує орієнтиром для оцінки найкращих практик, висвітлюючи потенційні сфери для вдосконалення української виборчої системи.

Результати дослідження сприяють науковому дискурсу щодо динаміки політичних партій на місцевих виборах, проливаючи світло на виклики та можливості, які виникають у різних політичних контекстах. Дисертація не лише

поглиблює академічні знання, але й пропонує практичні висновки для політиків, виборчих практиків та політичних акторів, які прагнуть покращити функціонування місцевої демократії в Україні.

Насамкінець, ця магістерська робота містить комплексний аналіз складного взаємозв'язку між політичними партіями та місцевими виборами, пропонуючи цінні висновки, які дозволяють подолати розрив між українською практикою та європейським досвідом. Дослідження сприяє ширшому розумінню демократичних процесів на місцевому рівні та відкриває шляхи для майбутніх досліджень у галузі порівняльної політики.

Ключові слова: політичні партії, місцеві вибори, місцеве самоврядування, регіональні політичні партії, демократичні процеси, децентралізація.

ANNOTATION

Nahorniak Skarlett-Sofiia Myhailivna Political parties in local elections: ukrainian practice and european experience. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Qualifying scientific work for obtaining an educational degree at the second level of higher education (Master's degree), field of study: 28 “Public Management and Administration”, specialty: 281 “Public Management and Administration”. – Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, 2023.

This master's thesis examines the role and dynamics of political parties in local elections. The study delves into the intricacies of Ukraine's local electoral processes, examining the influence of political parties on decision-making at the grassroots level.

The study adopts a multifaceted approach, combining a comprehensive literature review with empirical data collected through case studies and local election results. By analysing the organisational structures, dynamics of election campaigns and the legal framework for political parties in Ukraine and in foreign countries, the thesis aims to

provide a detailed understanding of the factors shaping local political landscapes. The focus is on the impact of historical, cultural and institutional factors on the development of political parties in Ukraine, as well as their effectiveness in local governance. The European experience serves as a benchmark for assessing best practices, highlighting potential areas for improvement of the Ukrainian electoral system.

The results of the study contribute to the academic discourse on the dynamics of political parties in local elections, shedding light on the challenges and opportunities that arise in different political contexts. The thesis not only deepens academic knowledge, but also offers practical implications for policy makers, electoral practitioners and political actors seeking to improve the functioning of local democracy in Ukraine.

Finally, this master's thesis provides a comprehensive analysis of the complex relationship between political parties and local elections, offering valuable insights that bridge the gap between Ukrainian practice and European experience. The study contributes to a broader understanding of democratic processes at the local level and opens up avenues for future research in comparative politics.

Keywords: political parties, local elections, local self-government, regional political parties, democratic processes, decentralisation.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ.....	10
1.1. Політичні партії як об'єкт політичної теорії.....	10
1.2. Соціально-політичні трансформації та роль політичних партій.....	19
1.3. Виклики перед політичними партіями в умовах соціально- політичних трансформацій.....	27
РОЗДІЛ 2. РОЛЬ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ В УКРАЇНІ.....	32
2.1. Історія та еволюція політичних партій в Україні.....	32
2.2. Внутрішні та зовнішні чинники впливу діяльності політичних партій на місцевому рівні.....	38
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ТА ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ.....	58
3.1. Зарубіжний досвід правового регулювання діяльності політичних партій на місцевих виборах: можливості для України.....	58
3.2. Інституалізація впливу політичних партій на формування місцевих владних структур.....	67
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78
ДОДАТКИ	85

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Тематика політичних партій на місцевих виборах посилюється з кожним роком. У більшості демократичних державах, приходиться усвідомлення надання все більших прав та свобод місцевим та регіональним органам влади. Після Революції Гідності, український уряд також прийняв запусив процес децентралізації розпочато з прийняттям Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (01.04.2014), законів України «Про співробітництво територіальних громад» (17.06.2014), «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (05.02.2015) та змін до Бюджетного і Податкового кодексів – щодо фінансової децентралізації. Тож, місцеві вибори набули дедалі запеклішого характеру в силу надання більших повноважень органам місцевого самоврядування всіх рівнів.

Це дослідження зосереджує увагу на динаміці участі та результатів діяльності політичних партій саме в контексті місцевих виборів – аспекті, який часто залишають поза увагою при більш широкому аналізі політики на національному рівні. Актуальність цього дослідження підкреслюється глибокими наслідками, які воно має для розуміння тонкощів демократичного врядування на низовому рівні.

Вибір України в якості об'єкта дослідження додає йому ще більшої актуальності з огляду на унікальний історичний та геополітичний контекст країни. Як пострадянська держава, Україна зазнала значних політичних трансформацій, і аналіз її місцевих виборів дає змогу зрозуміти виклики та досягнення демократичної консолідації. Крім того, включення європейського досвіду забезпечує цінну порівняльну базу, що дозволяє провести нюансований аналіз, який виходить за межі регіональних кордонів і сприяє більш повному розумінню предмета дослідження.

Актуальність дослідження посилюється у світлі сучасного глобального дискурсу про стан демократії та роль політичних партій у ній. Заглиблюючись у місцевий електоральний ландшафт, дослідження прагне розкрити фактори, що впливають на партійну динаміку на місцях, проливаючи світло на адаптивність та ефективність політичних організацій у різних суспільно-політичних контекстах. Вивчення ролі політичних партій на місцевих виборах діє на посилення демократичного процесу та зміцнення політичної стабільності.

Крім того, дослідження участі політичних партій у місцевих виборах є своєчасним з огляду на еволюцію політичної участі та зростаючий попит на більш інклюзивне та підзвітне врядування. Розуміння механізмів, за допомогою яких політичні партії взаємодіють з місцевими громадами, не лише збагачує академічний дискурс, але й надає практичні знання для політиків, які прагнуть зміцнити демократичну структуру своїх суспільств.

Метою кваліфікаційної роботи є з'ясування чинників, які зумовили еволюцію партійної складової частини в конструюванні локальних політичних ландшафтів.

Реалізація поставленої мети зумовила вирішення наступних завдань:

- проаналізувати стан наукової розробки теми політичних партій як об'єкта політичної теорії;
- виявити, як зміни в суспільстві, включаючи технологічний прогрес та демографічні зміни, впливають на функції та стратегії політичних партій.
- оцінити адаптивність політичних партій в Україні та світі до суспільних тенденцій, що змінюються;
- проаналізувати, які історичні фактори сформували сучасний ландшафт політичних партій на місцевому рівні в Україні;
- визначити внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на діяльність політичних партій на місцевому рівні в Україні;

- на основі аналізу зарубіжного та вітчизняного досвіду виявити дієві механізми нормативно-правового регулювання політичних партій на місцевому рівні;

- розробити та науково обґрунтувати рекомендації стратегії посилення інституціоналізації впливу політичних партій на структури місцевого самоврядування в Україні.

Об'єктом дослідження є функціонування політичних партій на місцевих виборах.

Предметом дослідження є адаптація політичних партій до соціально-політичних трансформацій на місцевих виборах України.

Теоретико-методологічною основою кваліфікаційної магістерської роботи є **загальнонаукові та спеціальні методи пізнання**: синтез, аналіз, системний підхід, порівняння, індексний, графічний, монографічний методи.

У процесі дослідження для вирішення поставлених завдань використано системний та міждисциплінарний підхід, а також такі методи дослідження: термінологічного аналізу (при визначенні поняття «політичні партії»); порівняльного аналізу (для розгляду зарубіжного та вітчизняного досвіду нормативно-правового регулювання діяльності політичних партій на місцевих виборах); прогнозування (для визначення шляхів підвищення інклюзивності, прозорості та підзвітності політичних партій на місцевому рівні). Крім того, в роботі були використані методи структурно-функціонального аналізу, індукції і дедукції, абстрагування і конкретизації, аналізу і синтезу, узагальнення тощо.

Наукова новизна одержаних результатів. Новизна отриманих результатів полягає у комплексному дослідженні структурних, стратегічних та соціально-політичних вимірів, які формують функціонування політичних партій на місцевому рівні в Україні.

Дослідження виявляє характерні закономірності в організаційних структурах політичних партій в Україні, проливаючи світло на складну взаємодію між

історичною спадщиною та сучасною політичною динамікою. Зіставляючи ці висновки з європейським досвідом, дослідження визначає ключові розбіжності та збіги, поглиблюючи розуміння того, як місцеві вибори формують партійну поведінку під виборчого процесу та їх взаємозв'язок з парламентськими та президентськими виборами.

Структуру кваліфікаційної магістерської роботи складають вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 95 сторінок, 5 таблиць, 2 рисунки, 9 додатків та список використаних джерел нараховує 63 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

1.1. Політичні партії як об'єкт політичної теорії

З точки зору політології, політичну партію можна коротко визначити як організовану групу осіб, об'єднаних спільною політичною ідеологією, цілями та політикою. Ці організації відіграють ключову роль у демократичному процесі, слугуючи важливими посередниками між громадянами та урядом. Оксфордський словник англійської мови визначає політичну партію як «організовану групу людей зі спільними цінностями та цілями, які намагаються бути обраними на владні посади, особливо в уряді» [55].

Політичні партії слугують засобом, за допомогою якого громадяни можуть висловлювати свої політичні уподобання, і вони функціонують як інструментальні актори у формуванні та артикуляції державної політики. Джованні Сарторі підкреслює їхнє значення, стверджуючи, що політичні партії «є незамінними для функціонування представницької демократії» [45, с. 17]. Партії об'єднують різноманітні інтереси, перетворюючи їх на узгоджені платформи, які можуть підтримати виборці. Таким чином, партії сприяють демократичному процесу, надаючи виборцям осмислений вибір і сприяючи політичній стабільності через створення структурованої, організованої конкуренції.

Визначення політичної партії виходить за рамки простої організації, охоплюючи зобов'язання щодо управління та представництва. Як стверджує Моріс Дюверже, партія – це не просто сукупність індивідів, а утворення з «мінімумом організації, дисципліни та безперервності» [52, с. 59]. Саме через цю організовану

структуру партії прагнуть здобути і утримувати політичну владу, або через обрання своїх кандидатів, або через формування коаліцій.

Як результат, ми припустимо, що політична партія – це структурована та організована група, яка об'єднується навколо спільних політичних цінностей та цілей. Її роль у демократичних суспільствах є фундаментальною, оскільки вона слугує каналом участі громадян, механізмом артикуляції політики та ключовим гравцем у функціонуванні представницької демократії. Як політичні суб'єкти, партії уособлюють складнощі та нюанси політичного життя, виступаючи важливими складовими у тканині врядування.

Протопартії в історії людства є попередниками сучасних політичних утворень. Виникнення політичних об'єднань можна відстежити в епоху ранніх форм громадсько-політичного устрою. Джерела протопартій можна віднайти в античних об'єднаннях, де індивідуальні групи чи клани об'єднували зусилля для досягнення спільних цілей. Давньоримські та давньогрецькі фракційні інтереси – це яскраві приклади таких передвісників. Поступово ці форми еволюціонували в розвинутіші політичні структури. Протопартії визначали напрямок інституційного росту та визначали основи, на яких базуються сучасні політичні системи. Розуміння їхнього виникнення допомагає краще розгорнути картину еволюції політичного ландшафту в історії людства (Обушний партіологія).

Становлення сучасних політичних партій можна простежити в період становлення сучасних представницьких демократій. Поява політичних партій нерозривно пов'язана з еволюцією політичної думки та владних інститутів. За словами Дюверже М., «політичні партії є незамінними посередниками між народом та урядом» [52, с. 59].

Коріння політичних партій можна простежити в епоху Просвітництва, коли концепція народного суверенітету набула широкого розповсюдження. У міру того, як країни переходили від абсолютних монархій до більш партисипативних форм правління, потреба в організованих групах, які б представляли різноманітні

інтереси населення, ставала очевидною. Дж. Медісон, один із творців Конституції Сполучених Штатів, визнав неминучість фракцій, заявивши у своїй праці «Федераліст» наступне: «Свобода для фракції – це те саме, що повітря для вогню, їжа, без якої вона миттєво вичерпується» [49].

Французька революція 1789 року ще більше прискорила формування політичних груп, оскільки на перший план вийшли ідеологічні розбіжності. Так звані «якобінці» та «жирондисти» у Франції часів кінця XVIII століття стали першими прикладами організованих політичних фракцій, які відстоювали своє бачення держави. Аналогічно, Сполучені Штати стали свідками появи таборів «федералістів» і «антифедералістів» під час дебатів про ратифікацію Конституції.

Протягом XIX століття, коли виборче право розширювалося, а індустріалізація трансформувала суспільство, політичні партії зміцнювали свою роль як посередників між конфліктуєчими інтересами. Наприклад, поява Лейбористської партії у Великій Британії відображала зростаючий вплив організованої робочої сили на формування політичного порядку денного.

У XX столітті політичні партії стали невід'ємною частиною функціонування демократичних систем у всьому світі. Вони надали громадянам засіб для вираження своїх уподобань, що дозволило об'єднати різноманітні думки в узгоджені політичні платформи. У сучасну епоху історичний розвиток політичних партій продовжує формувати динаміку врядування, відображаючи постійно еволюціонуючі відносини між державою та її громадянами.

У процесі формування політичних партій ідеологія слугує фундаментальною ниткою, що зв'язує воедино розрізнені елементи, з яких складаються ці утворення. «Ідеологія, - за визначенням політичного Д. Істона, - являє собою основні переконання, цінності та цілі, які формують політичну поведінку індивідів і груп у суспільстві» [44, с. 439]. У контексті політичних партій ідеологія – є основою, на якому навколо яких розвиваються ці організації.

Політичні партії, за своєю суттю, є інструментом агрегування та вираження суспільних інтересів. «Ідеологічна узгодженість, - зазначає М. Дюверже, - забезпечує інтелектуальний клей, який об'єднує людей зі спільними цінностями в згуртовану політичну силу» [52, с. 61]. Ідентифікація та артикуляція чіткої ідеологічної основи слугує силою, яка об'єднує людей зі схожими політичними переконаннями. Така ідеологічна згуртованість надає партіям цілеспрямованості, дозволяючи їм сформулювати чітке бачення державного управління.

Роль ідеології виходить за рамки простого формування партії; вона впливає на партійні платформи, політичні програми та звернення до виборців. Як стверджує політичний теоретик Р. Міхельс, «ідеологія функціонує як керівництво та виправдання дій політичних партій, формуючи їхні стратегії та мобілізуючи їхніх прихильників» [59, с. 109]. Ідеологія партії має керівний характер для політичного вибору, а також слугує переконливим інструментом для залучення та утримання відданих прихильників.

Однак відносини між ідеологією та політичними партіями не є статичними. Політичні партії, як динамічні утворення, можуть з часом змінювати свою ідеологічну орієнтацію, реагуючи на зміну соціального, економічного чи культурного ландшафту. Взаємодія між еволюцією ідеологій та формуванням партій підкреслює нюанси та адаптивну природу політичних організацій.

Як уже вище зазначалось, в основі політичних партій лежить не тільки ідеологія, а також прихильники та члени, активне залучення яких є необхідною умовою життєздатності та ефективності партійної діяльності.

Прихильники, які часто складаються з широких верств населення, відіграють ключову роль у зовнішньому вигляді політичних партій. Їхня участь у мітингах, публічних заходах та виборчих кампаніях є не лише вираженням ідеологічної прихильності, але й проявом підтримки на місцях. Як зазначає політолог Роберт Е. Гудін, «прихильники слугують джерелом життєвої сили

політичних партій, вливаючи життєву силу в демократичний процес шляхом активної участі в публічній сфері» [58, с. 95].

З іншого боку, члени складають основну організаційну структуру політичних партій. У їхні зобов'язання виходять за рамки випадкових проявів підтримки; вони є рушійною силою партійного механізму. Професор Д. Менсбрідж підкреслює цю відмінність, стверджуючи: «Члени партії – це піхотинці демократії, які беруть участь не лише в публічних виступах, але й у повсякденному функціонуванні партійного апарату» [50, с. 136].

Діяльність політичних партій нерозривно пов'язана зі ступенем залученості та відданості їхніх прихильників і членів. Незалежно від того, чи це фінансові внески, чи волонтерська робота, чи мобілізація на місцях, їхня участь формує наратив та успіх партії. Професор Сідні Верба підкреслює цей взаємозв'язок, стверджуючи: «Політичні партії процвітають, коли вони успішно інтегрують колективну енергію своїх прихильників і членів, перетворюючи індивідуальний ентузіазм на потужну силу для політичних змін» [61, с. 669].

Зазвичай, найголовнішу роль в управлінні політичною партією та у мобілізації електорату займає лідер. Роль очільника в політичній партії є першорядною, оскільки він суттєво впливає на організаційну структуру та загальну функціональність партії. Лідер слугує центром, навколо якого існує партія, задаючи напрямок, формуючи політику та втілюючи цінності партії. Як зауважив політолог Р. Міхельс, «лідер, незалежно від того, чи обраний він демократичним шляхом, чи є харизматичною фігурою, займає центральне місце у функціонуванні політичної партії» [55, с. 54].

Одним із ключових обов'язків політичного лідера є формулювання переконливого бачення та ідеології, що резонує з членами партії і, відповідно, з електоратом. Здатність лідера донести послідовний і переконливий наратив має вирішальне значення для залучення підтримки та зміцнення почуття єдності всередині партії. Так, наприклад, Макс Вебер зауважив, що «харизматичний

авторитет часто лежить в основі ефективного політичного лідерства, надихаючи лояльність і відданість серед членів партії» [56, с. 71].

Крім того, лідер відіграє ключову роль в організаційній структурі політичної партії. Ієрархічний розподіл влади та процесів прийняття рішень в партії часто відображає стиль та уподобання лідера. Авторитарні лідери можуть централізувати владу, тоді як демократичні лідери можуть наголошувати на більш інклюзивному процесі прийняття рішень. На підтвердження цієї тези виступає М. Дюверже: «Лідер формує організаційну культуру партії, визначаючи, чи буде вона характеризуватися дисципліною та централізацією, чи відкритістю та участю» [52, с. 63].

Організація політичної партії, в свою чергу, характеризується певними особливостями, які віддзеркалюють цінності, цілі та підхід лідера. Одним з найважливіших аспектів є внутрішня демократія партії, що відображає ступінь залучення членів партії до процесів прийняття рішень. Демократична організація дає змогу почути ширший спектр голосів, що сприяє формуванню почуття інклюзивності та зменшує ризик внутрішніх розбіжностей. За словами Джона Стюарта Мілля: «демократія всередині партії забезпечує врахування різноманітних точок зору, що сприяє надійності партійної політики» [40, с. 115].

Організаційна структура політичної партії часто відображає її виборчу стратегію. Ступінь централізації чи децентралізації в процесах прийняття рішень може варіюватися залежно від підходу партії до виборів. Партії, які наголошують на більш централізованій структурі, можуть керуватися прагненням до швидкого ухвалення рішень та узгодженого послання, тоді як ті, що віддають перевагу децентралізації, можуть намагатися врахувати регіональні або фракційні інтереси. Як зауважила Ганна Піткін: «організаційна структура партії тісно пов'язана з її виборчою стратегією, впливаючи на здатність партії адаптуватися до мінливого політичного ландшафту» [46, с. 6].

Політична участь є запорукою демократичного врядування, а політичні партії слугують основним інструментом залучення громадян до участі в політичному житті. Вибори, як механізм відбору представників, є основою політичної участі. За словами політичного теоретика Роберта Даля: «вибори є життєво важливим процесом у демократичному суспільстві, оскільки вони є основним засобом, за допомогою якого громадяни здійснюють своє право на самоврядування» [52, с. 83]. У цьому контексті політичні партії стають важливими каналами, через які громадяни можуть висловлювати свої уподобання та впливати на прийняття рішень.

Партії забезпечують структуру для колективних дій, дозволяючи людям об'єднувати свої ресурси, як інтелектуальні, так і матеріальні, для досягнення спільних політичних цілей. Змагаючись за електоральну підтримку, партії артикують різні політичні позиції, сприяючи розмаїттю політичного ландшафту. Виборчий процес, керований партіями, відображає плюралістичну природу демократичних суспільств, де співіснують різноманітні інтереси та перспективи.

Більше того, партії сприяють політичній освіті, представляючи узгоджені платформи та політичні пропозиції. Громадяни можуть приєднатися до партій, які відображають їхні цінності та пріоритети, тим самим сприяючи формуванню більш свідомих виборців. Через цей процес партії не лише сприяють політичній участі, але й виховують почуття громадянської відповідальності.

Фінансова підтримка політичних партій є критично важливим аспектом їхньої життєздатності та впливу, особливо під час виборчого процесу. Цитата політолога Семюела П. Гантінгтона відображає це значення: «Політична система, яка не приділяє уваги фінансуванню партій, немислима» [60, с. 396]. Фінансування партій охоплює цілий ряд видів діяльності, включаючи виборчі кампанії, адміністративні витрати та інформаційно-пропагандистську роботу.

У демократичних суспільствах партії часто покладаються на поєднання державного фінансування та приватних пожертв. Державне фінансування має на меті забезпечити рівні умови гри та зменшити вплив грошей на політику. Однак приватні внески викликають занепокоєння щодо можливості надмірного впливу з боку заможних осіб або груп інтересів. Як зазначає політичний теоретик Е.Е. Шаттшнайдер: «вада плюралістичних небес полягає в тому, що небесний хор співає з сильним акцентом вищого класу» [32, с. 269].

Щоб вирішити ці проблеми, багато демократичних країн впроваджують нормативно-правову базу для моніторингу та обмеження джерел і розмірів політичних внесків. Прозорість у фінансуванні партій має вирішальне значення для збереження суспільної довіри та підтримки цілісності демократичного процесу.

Розмір політичних партій є вирішальним фактором у формуванні політичного ландшафту. Великі партії часто мають широку популярність і здатність мобілізувати значні ресурси. Вони відіграють центральну роль у формуванні національної політики і часто асоціюються з усталеними політичними ідеологіями. Про важливість великих партій свідчить вислів політолога Моріса Дюверже: «У політиці, як і у фізиці, на кожен дію є рівна і протилежна реакція» [52, с. 65].

На відміну від них, малі партії можуть зосереджуватися на конкретних питаннях або обслуговувати нішеві електорати. Хоча їхній успіх на виборах може бути обмеженим, малі партії сприяють політичному розмаїттю, пропонуючи альтернативні точки зору і кидаючи виклик статус-кво. Слова політичного теоретика Роберта Міхельса підкреслюють динаміку цього процесу: «У сфері політики великі партії мають невикоріненну тенденцію ставати олігархічними» [52, с. 48].

Взаємодія між великими і малими партіями має важливе значення для динамічної демократії. Великі партії забезпечують стабільність і спадкоємність,

тоді як малі партії вносять динамізм і представляють інтереси різноманітного електорату, що постійно змінюються. Існування і тих, і інших сприяє створенню міцної демократичної екосистеми.

Окрім відмінності на основі масовості, політичні партії можуть діяти на різних рівнях влади, впливаючи на політику як на національному, так і на регіональному рівнях. Національні партії, як правило, мають ширший порядок денний, вирішуючи питання, що охоплюють всю країну. Слова політолога В.О. Кія підкреслюють важливість цієї динаміки: «Національні партії залишаються, і вони стали життєво важливими політичними організаціями нації» [62, с. 19].

З іншого боку, регіональні партії зосереджуються на специфічних потребах і прагненнях певного географічного регіону. Вони часто виникають у відповідь на регіональні відмінності або культурні особливості. Існування регіональних партій є свідченням різноманітної природи демократичних суспільств, які визнають, що інтереси різних регіонів можуть вимагати окремого політичного представництва.

Відносини між національними та регіональними партіями є складними, що має наслідки для державного управління та федералізму. Досягнення балансу між ними має вирішальне значення для забезпечення ефективного представництва та задоволення різноманітних потреб громадян у різних географічних регіонах.

На додаток до традиційного спектру політичних партій, існують організації, які зосереджують свої зусилля на одному питанні. Ці партії, що займаються одним питанням, іноді називаються «партіями проблеми» або «групами тиску», мобілізуються навколо конкретних політичних проблем, а не пропонують всеосяжну політичну платформу. Слова політичного теоретика Е.Е. Шаттшнайдера дають уявлення про їхню роль: «Демократія означає, що інституційні механізми для реалізації спільного блага створюються людьми непересічних чеснот» [32, с. 269].

«Партії одного питання» можуть виникати у відповідь на суспільні зрушення або на зміну суспільних настроїв щодо певних питань. Їхня сила полягає

у здатності концентрувати зусилля та ресурси на одній справі, часто виступаючи за соціальні, екологічні чи економічні зміни. Однак вузька спрямованість цих партій може обмежити їхню привабливість для ширшого електорату.

Політичні партії, як центральний об'єкт політичної теорії, є складними утвореннями, які формують ландшафт демократичного врядування. Сприяючи політичній участі, керуючи фінансами, уособлюючи різноманітність у розмірах, діючи на різних рівнях влади та вирішуючи конкретні питання, партії сприяють життєздатності та стійкості демократичних систем. Цитати видатних політичних теоретиків, якими переплетений цей нарис, підкреслюють неминущу актуальність і складність політичних партій у динаміці політичної теорії, що постійно розвивається. Розуміння нюансів політичних партій покращує наше розуміння складного гобелену, яким є представницька демократія.

1.2. Соціально-політичні трансформації та роль політичних партій

Вивчення сучасних суспільно-політичних трансформацій вимагає всебічного розгляду історичних перспектив, оскільки вони закладають основу для розуміння еволюції суспільств і політичних структур. Історичні контексти забезпечують можливість розгледіти коріння і траєкторії соціальних і політичних змін через історичну перспективу. Як влучно зауважила політичний філософ Ганна Арендт: «Досвід пригноблених вчить нас, що «надзвичайний стан», в якому ми живемо, є не винятком, а правилом» [39]. Це спостереження підкреслює постійний рух, що характеризує людські суспільства, і свідчить про те, що динаміка змін була невід'ємною частиною людського досвіду впродовж усієї історії.

Одним із ключових історичних контекстів, який варто розглянути, є епоха Просвітництва XVII-XVIII століть. Цей період ознаменувався відходом від традиційного авторитаризму і піднесенням ідей, зосереджених на правах особистості, розумі і демократії. Наголос філософа Джона Локка на суспільному

договорі та захисті прав особистості заклав інтелектуальну основу для пізніших демократичних рухів. Відлуння цього періоду резонує в сучасному соціально-політичному дискурсі, зокрема, в постійному прагненні до прав людини та встановлення демократичного врядування в усьому світі.

XIX і початок XX століть стали свідками бурхливого підйому індустріалізації та супутньої появи соціалістичних ідеологій. Карл Маркс у своїй фундаментальній праці «Маніфест» проголосив: «Історія всіх дотеперішніх суспільств є історією класової боротьби» [30, с. 126]. Ця перспектива висвітлила трансформаційну динаміку влади, притаманну соціально-політичним структурам. Наступні хвилі соціалістичних і комуністичних рухів намагалися усунути дисбаланси, створені індустріальним капіталізмом, сприяючи глобальному дискурсу про економічну справедливість і соціальну рівність, який продовжує впливати на сучасну суспільно-політичну думку.

Середина XX століття принесла безпрецедентні виклики у вигляді світових воєн і подальшої холодної війни. Руйнування, спричинені цими конфліктами, спонукали до переоцінки міжнародних відносин, що призвело до створення таких інституцій, як Організація Об'єднаних Націй. У цьому контексті політолог Кеннет Волтц зазначив: «Війни спричинені існуванням груп і відсутністю уряду» [54, с. 204]., що відображає зростаюче визнання необхідності глобальних структур управління для запобігання повторенню катастрофічних конфліктів. Створення міжнародних інституцій відображало визнання того, що соціально-політичні трансформації не обмежуються національними кордонами, а є взаємопов'язаними у глобальному масштабі.

Друга половина XX століття стала часом виникнення масштабних рухів за громадянські права, гендерну рівність та деколонізацію. Рух за громадянські права у Сполучених Штатах, очолюваний такими лідерами, як Мартін Лютер Кінг-молодший, прагнув ліквідувати расову сегрегацію та дискримінацію. Так само феміністичні рухи виступали за гендерну рівність, кидаючи виклик укоріненим

патріархальним нормам. Ці рухи підкреслили трансформаційну силу низового активізму та роль колективної мобілізації у зміні соціально-політичних ландшафтів. Рухи за деколонізацію в Африці та Азії також ознаменували значний зсув у глобальній динаміці влади, кинувши виклик колоніальним структурам і сприяючи появі нових незалежних націй.

Закінчення холодної війни наприкінці ХХ століття відкрило нову еру, що характеризується крахом комуністичних режимів у Східній Європі та реконфігурацією глобальної динаміки влади. Політолог Френсіс Фукуяма знаменито проголосив «кінець історії», припускаючи, що ліберальна демократія перемогла як найвища форма правління [36]. Однак подальші події, такі як становлення авторитарних режимів і відродження політики ідентичності, продемонстрували, що траєкторія історії далеко не лінійна.

Сучасні соціально-політичні трансформації, що відбуваються у ХХІ столітті, ставлять перед людством безліч викликів, які потребують ретельного аналізу. Від посилення популізму до впливу технологій на політичну динаміку – ці виклики вимагають розуміння для формулювання ефективних відповідей.

Зростання популізму стало визначальною рисою сучасної політики. Популістські лідери часто використовують економічні проблеми, культурні претензії та відчутний розрив між політичними елітами та широкими верствами населення. Політолог Кас Мудде визначає популізм як: «ідеологію, яка вважає, що суспільство в кінцевому рахунку розділене на дві однорідні та антагоністичні групи – «чистий народ» і «корумповану еліту»» [42]. Популістські рухи набирають обертів у різних регіонах, кидаючи виклик усталеним політичним нормам та інституціям. Голосування за Brexit у Великій Британії та обрання таких лідерів, як Дональд Трамп, у Сполучених Штатах свідчать про те, що популістська хвиля змінює традиційні політичні ландшафти.

Глобалізація і технологічний прогрес також сприяли трансформації соціально-політичної динаміки. Взаємозв'язок, якому сприяла глобалізація,

призвів як до нових можливостей, так і до нових викликів. Уможлививши економічне зростання та культурний обмін, вона водночас викликала занепокоєння щодо нерівності та розмивання національних ідентичностей. Поява цифрової епохи зробила революцію в комунікації та поширенні інформації, відкривши нові шляхи для політичної участі, але водночас піднявши питання приватності, дезінформації та маніпуляції громадською думкою.

Екологічні виклики, такі як зміна клімату, стали нагальними соціально-політичними проблемами з далекосяжними наслідками. Визнання взаємопов'язаності екологічної стійкості та політичної стабільності призвело до переоцінки традиційних економічних моделей. Вислів еколог Білла МакКіббена про те, що «технології випереджають політику» підкреслює нагальність приведення політичних структур у відповідність до вимог збереження довкілля. Зміна клімату вимагає не лише міжнародної співпраці, але й переосмислення соціально-політичних систем з метою надання пріоритету сталості над короткостроковими вигодами.

Політика ідентичності стала помітною силою, що формує сучасні соціально-політичні ландшафти. Визнання та утвердження різноманітних ідентичностей, заснованих на расі, гендері, сексуальності та інших соціальних категоріях, кинули виклик усталеним структурам влади та спонукали до переосмислення історичної несправедливості. Концепція «політики визнання» філософа Чарльза Тейлора підкреслює важливість визнання та поваги до вимог маргіналізованих груп, заснованих на ідентичності [43]. Однак перетин політики ідентичності з ширшою політичною динамікою також піднімає питання про потенціал поляризації та необхідність дотримання балансу між різноманітністю та соціальною згуртованістю.

Вплив технологій на демократію є критичним аспектом сучасних соціально-політичних викликів. Поширення соціальних медіа-платформ змінило динаміку політичної комунікації, уможлививши швидке поширення інформації та

мобілізацію мас. Однак це також породило занепокоєння щодо маніпулювання громадською думкою, поширення дезінформації та підриву довіри до традиційних інститутів. Як зазначає політолог Зейнеп Туфекчі: «ми будуємо цю інфраструктуру авторитаризму наглядно лише для того, щоб змусити людей натискати на рекламу» [63, с. 859].

Насамкінець, розуміння сучасних соціально-політичних трансформацій вимагає глибокого залучення історичної перспективи та усвідомлення поточних викликів, що формують наш світ. Від епохи Просвітництва до наших днів взаємодія ідей, рухів та подій формувала траєкторію розвитку суспільств і політичних структур. Виклики популізму, глобалізації, екологічної стійкості, політики ідентичності та технологічного впливу підкреслюють складність сучасного соціально-політичного ландшафту. Подолання цих викликів вимагає не лише академічного розуміння, але й відданості справі розбудови інклюзивних та сталих суспільств. Як влучно висловився політичний теоретик Корнел Вест: «Справедливість – це те, як любов виглядає на публіці» [17, с. 53]. У постійному прагненні до справедливості та рівності глибоке розуміння соціально-політичних трансформацій залишається незамінним.

Як уже зазначалося, політичні партії не є статичними утвореннями; вони є динамічними та адаптивними до мінливих суспільних і політичних обставин. Адаптація та еволюція політичних партій мають важливе значення для їхнього виживання та актуальності в умовах соціально-політичних трансформацій. Оскільки суспільства зазнають значних змін, таких як економічні зрушення, технологічний прогрес та культурні трансформації, політичні партії повинні перекалібрувати свої ідеології, структури та стратегії.

Історично склалося так, що політичні партії продемонстрували вражаючу здатність до адаптації. Наприклад, у періоди економічних потрясінь партіям доводилося переоцінювати свою економічну політику, щоб відповісти на занепокоєння електорату. Еволюція партійних програм є не лише реакцією на

зовнішні чинники, але часто є результатом внутрішніх дискусій та ідеологічних зрушень. Оскільки політичні партії орієнтуються в складній динаміці суспільних змін, їхня здатність адаптуватися стає вирішальним фактором їхнього подальшого впливу на суспільство.

Як зазначав Моріса Дюверже: «Політичні партії є центральними інститутами представницької демократії, і їхня адаптація до суспільних змін має вирішальне значення для здоров'я демократичного врядування. З розвитком суспільства повинні розвиватися і партії, які претендують на представництво його різноманітних інтересів» [52, с. 65].

Більше того, технологічний прогрес трансформував природу політичної комунікації та участі. Соціальні мережі, наприклад, змінили спосіб, у який партії спілкуються з виборцями, поширюють інформацію та формують громадську думку. Політичні партії, які не адаптуються до цих технологічних змін, ризикують втратити зв'язок з електоратом і застаріти.

По суті, адаптація та еволюція політичних партій – це не просто тактика виживання; вони є невід'ємною частиною демократичного процесу. Завдяки своїй здатності реагувати на суспільні зміни, партії гарантують, що вони залишаються актуальними інструментами представництва, які відображають потреби та прагнення населення, що постійно змінюються.

Однією з основних функцій політичних партій є представництво інтересів, цінностей та прагнень різних верств суспільства. В умовах суспільно-політичних трансформацій роль політичних партій у забезпеченні представництва та інклюзивності набуває особливого значення. Справді демократична політична система вимагає, щоб партії були інклюзивними, представляючи широкий спектр суспільних поглядів. Цитуючи політолога Роберта Даля, «політичні партії є каналами, через які громадяни беруть участь у демократичному процесі. Їхня роль у забезпеченні представництва – це не лише питання успіху на виборах, але й

зобов'язання відображати різноманітність населення, якому вони прагнуть служити» [57, с. 143].

У багатьох демократичних країнах політичні партії є інструментом, за допомогою якого громадяни отримують доступ до політичної влади. Однак ефективність цього представництва залежить від інклюзивності партійних структур і здатності партійного керівництва реагувати на потреби різноманітних виборців.

Суспільно-політичні трансформації часто виводять на передній план маргіналізовані погляди та питання, які раніше залишалися поза увагою. Політичні партії, щоб залишатися актуальними та оперативно реагувати, повинні адаптувати свої структури та політику до цих нових проблем. Інклюзивність політичних партій є не лише моральним імперативом, але й стратегічною необхідністю в мінливому суспільному ландшафті.

Права жінок, екологічна стійкість та права меншин є прикладами питань, які набули особливої актуальності в останні десятиліття. Політичні партії, які успішно адаптувалися до цих змін, - це ті партії, які виступають за інклюзивність, активно працюючи над тим, щоб їхні ряди та політика відображали різноманітність населення.

Крім того, роль політичних партій у сприянні інклюзивності виходить за рамки простого представництва на виборних посадах. Вона охоплює внутрішню роботу партій, включаючи процеси відбору кандидатів, партійне лідерство та структури прийняття рішень. Інклюзивність стосується не лише кінцевого результату – наявності різноманітних представників – але й засобів, за допомогою яких партії досягають цих результатів.

За словами політичного філософа Джона Роулза: «політичні партії, як ключові гравці демократичного процесу, несуть відповідальність за встановлення справедливих та інклюзивних процедур, які забезпечують усім громадянам рівні можливості для участі в політичному житті» [51, с. 63].

Таким чином, представництво та інклюзивність, які забезпечують політичні партії, є життєво важливими компонентами процвітаючої демократії. Партії, які нехтують цими принципами, ризикують відштовхнути від себе певні верстви населення, підриваючи саму суть демократичного врядування.

В умовах трансформації суспільства політичні партії відіграють вирішальну роль у формуванні державної політики та реагуванні на неї. Політика, яку відстоюють і впроваджують партії, відображає їхні ідеологічні засади, здатність реагувати на суспільні зміни та прагнення задовольняти потреби населення, що змінюються. З цього приводу, політекономист Йозеф Шумпетер, писав наступне: «Політичні партії – це механізми, за допомогою яких воля народу перетворюється на державну політику. Їх здатність формулювати та впроваджувати політику, яка відповідає на виклики часу, свідчить про здоров'я та життєздатність демократичної системи» [52, с. 58].

У часи соціально-політичних трансформацій перед партіями постає подвійне завдання: адаптувати свої політичні платформи до нових викликів, зберігаючи при цьому вірність своїм основним принципам. Це вимагає тонкого балансу між ідеологічною послідовністю та прагматичним реагуванням.

Економічні перетворення, наприклад, можуть вимагати переоцінки позиції партії в таких питаннях, як оподаткування, соціальне забезпечення та економічне регулювання. Технологічний прогрес може вимагати нової політики щодо конфіденційності даних, кібербезпеки та штучного інтелекту. Успішні політичні партії – це ті, які можуть орієнтуватися в цих складних питаннях, пропонуючи інноваційні рішення, залишаючись вірними своїм основоположним цінностям.

Більше того, реалізація політики є критично важливим аспектом впливу партії на суспільно-політичні трансформації. Добре розроблена політика є настільки ефективною, наскільки ефективно вона виконується, і політичні партії, перебуваючи при владі, несуть відповідальність за втілення своїх обіцянок у реальні результати. Ефективність та успіх реалізації політики часто залежить від

організаційної спроможності партії, якості лідерства та здатності заручитися підтримкою громадськості. Цитуючи політолога Гарольда Лассвелла: «Ефективність політичних партій в управлінні державою полягає не лише в їхній здатності розробляти політику, але й у їхній здатності втілювати цю політику в конкретні дії, які покращують життя громадян» [47, с. 105].

Роль політичних партій у формуванні та реалізації політики виходить за рамки їхнього перебування при владі. Навіть перебуваючи в опозиції, партії відіграють вирішальну роль у ретельному аналізі урядової політики, пропонуючи альтернативні рішення та забезпечуючи підзвітність влади. Ця функція нагляду є життєво важливою для здоров'я демократії, гарантуючи, що соціально-політичні перетворення, які здійснює уряд, відповідають найкращим інтересам суспільства.

Здатність політичних партій формулювати та впроваджувати політику є центральним елементом демократичного врядування. В умовах трансформації суспільства ефективність політичних партій у вирішенні нових проблем та впровадженні ефективних рішень стає лакмусовим папірцем їхньої затребуваності та впливу. Як зазначала Ханну Арендт: «Політичні партії – це простір, де безліч громадян збираються разом, щоб обговорювати, приймати рішення та діяти. Їх роль у соціально-політичних перетвореннях є одночасно відображенням суспільних змін і каталізатором майбутнього розвитку» [39].

По суті, політичні партії не є пасивними суб'єктами, яких підхоплюють потоки змін; вони є активними учасниками конструювання суспільно-політичного ландшафту. Їх здатність адаптуватися, представляти інтереси та управляти – це те, що забезпечує стійкість і життєздатність демократичних систем в умовах постійних трансформацій.

1.3. Виклики перед політичними партіями в умовах соціально-політичних трансформацій

Поляризація суспільства стала визначальною характеристикою сучасної політики, що становить значний виклик для політичних партій. У міру того, як суспільство стає все більш розділеним за ідеологічними, культурними та соціально-економічними ознаками, політичні партії опиняються в небезпечних умовах. Ця поляризація часто посилюється свідомим використанням популізму як політичного інструменту для просування конкретних програм.

У політичному контексті популізм - це стратегія, яку використовують партії, щоб апелювати до почуттів і проблем широкої громадськості, часто за допомогою спрощеного наративу «ми проти них». Такий підхід, хоча і є ефективним для мобілізації підтримки, сприяє поляризації суспільства. Політолог Кас Мудде лаконічно описує це явище: «Популізм процвітає на поляризації. Він потребує поділу між чистим народом і корумпованою елітою» [42].

У багатьох випадках політичні партії вдаються до популізму як до засобу консолідації влади та здобуття електоральної підтримки. Формулюючи складні питання в бінарних термінах і представляючи себе як голос «простих людей», партії можуть грати на образах і розчаруваннях певних верств суспільства. Однак така стратегія має тенденцію до спрощення складних проблем, пригнічуючи поінформований дискурс і перешкоджаючи виробленню комплексних політичних рішень.

Більше того, поляризаційна природа популізму може призвести до фрагментації політичного ландшафту, що ускладнює політичним партіям пошук спільних позицій та конструктивний діалог. Така поляризація не лише послаблює соціальну структуру, але й перешкоджає здатності політичних партій задовольняти різноманітні потреби та проблеми неоднорідного суспільства.

Прихід цифрової епохи трансформувалася медіа-ландшафт, створивши як можливості, так і виклики для політичних партій. Традиційні засоби масової інформації, які все ще залишаються впливовими, тепер ділять сцену з соціальними мережами, створюючи динамічне та складне інформаційне середовище. Поява

соціальних медіа-платформ змінила спосіб поширення, споживання та взаємодії з політичною інформацією, суттєво вплинувши на політичний дискурс.

Соціальні мережі, такі як Facebook і Twitter, стали потужним інструментом політичної комунікації, що дозволяє партіям миттєво охопити широку аудиторію. Однак швидкість і доступність інформації на цих платформах також роблять їх благодатним ґрунтом для поширення дезінформації. Як зазначає політолог Кетлін Холл Джеймісон: «В епоху соціальних мереж проблема дезінформації є і більш гострою, і більш нерозв'язною» [53].

Вплив соціальних мереж не обмежується поширенням інформації, вони також відіграють ключову роль у формуванні громадської думки та мобілізації підтримки. Політичні партії тепер змушені створювати свої меседжі так, щоб вони були привабливими не лише для традиційних ЗМІ, але й поширювалися та викликали резонанс у цифровому просторі. Цей зсув вимагає від партій адаптувати свої комунікаційні стратегії, наголошуючи на стислості, візуальній привабливості та здатності викликати емоційну реакцію.

Однак темною стороною цифрової епохи є нестримне поширення дезінформації. Неправдива або оманлива інформація, навмисно чи ненавмисно, швидко циркулює на платформах соціальних мереж, впливаючи на громадську думку та підриваючи цілісність політичного дискурсу. Виклик для політичних партій полягає не лише в тому, щоб боротися зі своїми опонентами, а й у тому, щоб орієнтуватися в умовах, коли дезінформація може швидко сприйматися як правда.

Протидія дезінформації вимагає багатогранного підходу. Механізми перевірки фактів, ініціативи з підвищення медіаграмотності та відповідальна журналістська практика є важливими інструментами у боротьбі з поширенням неправдивої інформації. Крім того, політичні партії повинні пильно стежити за власними меседжами, щоб уникнути ненавмисного сприяння поширенню дезінформації.

Роль традиційних ЗМІ залишається вирішальною у формуванні громадської думки та забезпеченні підзвітності політичних партій. Однак традиційні медіа також стикаються з проблемами, такими як поява заангажованих новинних агентств і тиск, спрямований на створення контенту, що привертає увагу користувачів. Журналістські стандарти іноді порушуються в гонитві за більшою кількістю глядачів або читачів, що сприяє викривленню політичних наративів.

Оскільки політичні партії намагаються впоратися з цими викликами, вкрай важливим є нюансований та адаптивний підхід. Визнаючи взаємопов'язаність цих питань, партії повинні прагнути подолати розбіжності, сприяти поінформованому дискурсу та підтримувати цілісність політичної комунікації. В умовах поляризації та цифрової інформаційної епохи стійкість та ефективність політичних партій залежить від їхньої здатності орієнтуватися в складному соціально-політичному ландшафті, відстоюючи демократичні цінності та сприяючи формуванню більш інклюзивного та поінформованого електорату.

Отже, дослідження теоретико-методологічних засад політичних партій, у першому розділі, висвітлює їхню багатогранну роль як центрального об'єкта політичної теорії. Як було підкреслено в ході аналізу, політичні партії є динамічними утвореннями на перетині політичної ідеології, суспільних устремлінь та владних структур. Всебічний аналіз політичних партій як об'єкта політичної теорії дозволяє глибше зрозуміти їхнє походження, функції та еволюцію їхньої ролі в політичному ландшафті.

Більше того, складний взаємозв'язок між соціально-політичними трансформаціями та роллю політичних партій підкреслює адаптивну природу цих утворень. Симбіотичний зв'язок між політичними партіями та суспільними змінами підкреслює ключову роль, яку вони відіграють у формуванні та реагуванні на постійно мінливий політичний ландшафт. Коли політичні системи зазнають трансформацій, політичні партії стають важливими суб'єктами, які спрямовують та артикулюють різноманітні вимоги та очікування населення.

Вивчення викликів для політичних партій у контексті соціально-політичних трансформацій проливає світло на складнощі, притаманні їхньому функціонуванню. Зі зміною політичного ландшафту партії стикаються з необхідністю рекалібрування, інновацій та управління внутрішнім і зовнішнім тиском.

Таким чином, теоретико-методологічні засади політичних партій пропонують всеосяжну основу для розуміння їхньої ролі в політичній теорії, їхньої реакції на суспільно-політичні трансформації та величезні виклики, з якими вони стикаються. Це дослідження не лише робить внесок в академічний дискурс, але й надає цінну інформацію для політиків і політиків-практиків, які орієнтуються в складних умовах сучасної політики.

РОЗДІЛ 2

РОЛЬ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ В УКРАЇНІ

2.1. Історія та еволюція політичних партій в Україні

Історія та еволюція політичних партій в Україні нерозривно пов'язана з її історичним та політичним контекстом. Поява перших політичних партій в Україні сягає своїм корінням складного періоду окупації українських земель Австро-Угорською та Російською імперіями, наприкінці XIX та на початку XX століть. Україна, розташована на перехресті Східної Європи, стала ареною боротьби за вплив між цими імперіями, що спричинило появу політичних рухів, які прагнули визначити майбутнє українського народу в умовах мінливої геополітичної динаміки.

На тлі імперського панування перші політичні утворення в Україні часто були підпільними і керувалися національно-визвольними ідеями. Боротьба за автономію, а згодом і за незалежність та ідентичність сприяла формуванню політичних організацій, створюючи підґрунтя для подальшої еволюції формалізованих політичних партій. Цей період ознаменував зародження політичного плюралізму в Україні, заклавши основу для подальшого розвитку багатопартійної системи уже в часи відновлення незалежності.

Поява політичних партій в Україні наприкінці XIX та на початку XX століть знаменує собою ключовий етап у політичній еволюції країни. Цей період, що охоплює 1890-1920-ті роки, став часом формування та становлення політичних ідеологій, які продовжують формувати український політичний ландшафт.

Першою політичною партією стала Русько-Українська радикальна партія, яка була заснована у 1890 році у Львові, який тоді був під владою Австро-Угорської імперії. РУРП стала першою партією європейського зразка і мала вже

такі характерні для сучасності елементи, як політичну програму, масову організацію і реєстроване членство. У 1895 році, партія делегувала 3 представників до Галицького сейму, а через два роки уже двох представників у до загального парламенту у Відні. РУРП активно проводила агітацію, проводила страйки та мітинги на захист українських робітників та селян.

На початку ХХ століття більшість територій України були під владою Російської імперії, борючись з асиміляційною політикою царського режиму. Саме в цьому контексті з'явилися перші політичні рухи та політичні об'єднання українців. Потреба в автономії та збереженні культури сприяла їх появі. Ці групи, часто підпільні за своєю природою через імперські репресії, заклали основу для подальшого розвитку формальних політичних партій.

Натхненні досвідом українців з Галичини, у Наддніпрянській Україні виникають у першій половині 1900-х роках такі політичні фракції, як Революційна українська партія (заснована у 1900 р.), Українська народна партія (1902), Українська демократична партія (1904), Українська радикальна партія (1904), Українська соціал-демократична спілка (1904), Українська демократично-радикальна партія (1905), які прагнули відстоювати політичні права, мовні свободи та аграрну реформу [29, с. 7]. Ці нові політичні утворення відображали зародження політичного плюралізму, балансуючи на тонкій межі між національною ідентичністю та імперською лояльністю.

Визначною подією стала революція 1905-1907 років, у результаті якої було створено перший представницький орган в Російській імперії – Думу. У першому скликанні було 45 делегатів (з 432 місць) з України, які сформували власну фракцію, що отримала назву Українська думська громада. Але, великого впливу на політичний процес в імперії вони не мали, як зрештою і уся Дума.

З переходом України до бурхливого початку 20-го століття політичний ландшафт зазнав сейсмічних змін. Революційні події 1917 року, включаючи зречення царя і подальший вакуум влади, створили сприятливий ґрунт для

поширення політичних партій. Всеукраїнський селянський з'їзд 1917 року став переломним моментом, який поклав початок Українській соціалістичній партії та Українській соціал-демократичній робітничій партії. Ці партії, що представляли різні ідеологічні спектри від соціалістичного до консервативного, відіграли важливу роль у подальшій політичній драмі.

Період Української визвольної війни 1917-1921 років запам'ятався протиборством між різними політичними діячами, але як Державна Дума, Українська Центральна Рада, також не мала велику впливу на перебіг суспільно-політичних питань у силу подій які охопили всю Україну.

Після поразки у визвольній війні і повною окупацією територій України про політичні партії забули майже до відновлення незалежності. Лише у Закарпатті, яке було під владою Чехословаччини розвивався політичний рух. Українці Підкарпатської України розділилися у поглядах, тому партії можна умовно поділити на москвофільські (Автономно-землеробський союз, Республіканська партія землеробського та дрібноселянського населення), проугорські (Руська національно-автономна партія) та українофільські (Християнсько-народна партія). Але все скінчилось розділом Чехословаччини та повною окупацією Закарпаття 18 березня 1939 року [29, с. 10].

Після закінчення Другої світової війни, вся територія України в сучасних кордонах перебувала в окупації Союзу Советських Соціалістичних Республік, на території якого діяла одна легальна партія – комуністична, яка в свою чергу поділялася на партії республіканського характеру, які де-факто не були чимось окремим від всесоюзної партії. Але навіть в умовах тоталітарного режиму, український політичний рух знаходив можливості для розвитку та свого проявлення.

Так, окрім сфальсифікованих справ про «націонал-буржуазні» партії, які існували лише в кримінальних справах, у 1958 році була створена підпільна Українська Робітничо-Селянська Спілка. Повноцінною політичною партією, її

важко визнати, але у 1959 році було створено статут партії. Через два роки, у 1961 році, усіх членів партії було засуджено до різного терміну ув'язнення.

Разом з цим, у 1960-х роках починає розвиватися дисидентський рух. Поява дисидентських рухів була проявом колективного невдоволення населення задушливою соціально-політичною атмосферою, створеною Радянським Союзом. Ці рухи, які керувалися прагненням до автономії та прав людини, протистояли авторитарному режиму. Дисиденти, що характеризувалися сміливістю не погоджуватися з панівним порядком, стали авангардом національної свідомості, що зароджувалася.

Паралельно зі зростанням дисидентського руху, підпільна діяльність підпільних політичних організацій відіграла ключову роль у формуванні траєкторії руху до незалежності. Зіткнувшись із суворими обмеженнями, накладеними радянським режимом, ці організації діяли в тіні, маневруючи небезпечним ландшафтом підривної діяльності для просування справи української автономії. Таємний характер їхньої діяльності був зумовлений репресивними заходами радянської влади, спрямованими на придушення будь-якого інакомислення.

Але саме вихідці з дисидентського руху почнуть формування перших політичних партій в Україні. Так, В'ячеслав Чорновіл у 1988 році стає ініціатором утворення політичної партії під назвою «Українська Гельсінська спілка», а вже у 1989 році починається формування «Народного Руху України за перебудову». Саме у цей час, як зазначає В. М. Висоцький, перший етап становлення партійної системи в Україні, який тривав з 1990 по 1991 рік. Цей період характерний деконструкцією монополії Комуністичної партії Советського Союзу, основою якого стало скасування у 1990 році статті 6 Конституції СРСР [5, с. 3].

Далі, з 1991 по 1994 роки, починається формування перших засад політичної системи та громадянських прав. Політичні формації часто виникали на засадах громадських ініціатив, і, як правило, мали визначені ідеологічне підґрунтя .

Участь у виборах надавала політичним партіям право висувати своїх кандидатів, роблячи їх діяльність більш демократичною [5, с. 4].

Третій етап, з 1994 по 2004 роки, характеризується в першу чергу ухваленням Конституції незалежної України 28 червня 1996 року, де питання права бути обраним, виборів, виборчого процесу та представництва регламентується у статтях 38, 70, 71, 76, 141 [5, с. 4; 14]

Окрім Конституції, важливою подією також стало прийнятий Закону України «Про політичні партії в Україні» та «Про вибори народних депутатів України», особливо у частині введення мажоритарно-пропорційної виборчої системи. Реалізація цих законів сприяла формуванню та розвитку політичних партій.

Наступний етап, з 2004 по 2010 роки, характеризується впровадженням пропорційної виборчої системи як для формування парламенту, так і для органів місцевого самоврядування [28]. Етап з 2010 по 2013 роки характеризується поверненням до старої політичної системи, яка була характерна для другого етапу. В. М. Висоцький характеризує цей відрізок часу наступним чином: «Конституційні зміни 2010 р. не дали відповіді на виклики сьогодення, оскільки лише реанімували (з певними змінами) модель влади, що існувала упродовж 1996–2006 рр., і, що найголовніше, адекватність якої новим викликам розвитку країни аж ніяк не є очевидною» [5, с. 5].

На цьому, періодизація В. М. Висоцького закінчується, але можна додати шостий етап – з 2013 по 2023 роки. Цей період характеризується значними суспільно-політичними потрясіннями (Революція Гідності, анексія півострову Крим росією та подальше розгортання спочатку гібридної війни, а у 2022 році і початком повномасштабної агресії проти України).

Цей час став характерний стрімким розвитком громадянського суспільства. Багатогранні наслідки кризи суттєво вплинули на політичний ландшафт України, виявивши складні виклики, що стоять перед політичними партіями.

Однією з головних проблем, що характеризують кризовий політичний сценарій України, є внутрішня недемократичність політичних сил. Ці сили не лише погано орієнтуються на інтереси своїх виборців, але й часто не орієнтуються на вимоги рядових членів партії у процесі прийняття рішень. Ця недемократична тенденція становить серйозну загрозу для стабільності та ефективності політичних інститутів, перешкоджаючи здійсненню справжнього представництва інтересів українського населення.

Важливим аспектом, що зумовлює складність політичного ландшафту України, є яскраво виражений «лідерський» та «авторитарний» характер політичних партій. Це явище є прямим наслідком слабких партійних інститутів, що переважають в країні. На відміну від більш зрілих демократій, де політичні партії діють як міцні утворення з визначеною ідеологією та організаційною структурою, українська політика, як правило, обертається навколо харизматичних лідерів. Популярність політичних партій нерозривно пов'язана з особистою привабливістю та харизмою їхніх лідерів, що часто затьмарює важливість партійних платформ та політик. Така персоніфікація політики призводить до концентрації влади в руках кількох осіб, що потенційно підриває принципи демократичного врядування.

Крім того, слабкість партійних інститутів відображається на характері партійних програм в Україні. Замість того, щоб слугувати стратегічними планами комплексного реформування держави, партійні програми частіше сприймаються як прості декларації намірів, пристосовані до панівних суспільних настроїв. Ця тенденція свідчить про суттєвий недолік довгострокового бачення та планування в політичних партіях. Замість того, щоб представляти конкретні і добре продумані плани розвитку країни, партії схильні створювати програми, які резонують з нагальними проблемами електорату. Така схильність ставить під загрозу здатність політичних партій виступати ефективними рушіями суспільного прогресу та реформ.

У цей складний посткризовий період український політичний ландшафт перебуває на переломному етапі. Внутрішні недемократичні тенденції всередині політичних сил, надмірна залежність від харизматичних лідерів та відсутність змістовних партійних програм створюють серйозні перешкоди на шляху до створення міцної та зрілої демократичної системи. У той час, як Україна долає складнощі політичної трансформації, вирішення цих питань стає необхідним для політичної стабільності в країні та реалізації справді представницької демократії.

За словами політичного аналітика Івана Крестева: «Сила демократії полягає не лише в періодичному голосуванні, але й у життєздатності її інститутів та справжньому представництві громадян» [6]. Посткризовий політичний ландшафт України підкреслює нагальність зміцнення цих основ задля стійкого та сталого демократичного майбутнього.

2.2. Внутрішні та зовнішні чинники впливу діяльності політичних партій на місцевому рівні

У цьому підрозділі, була проаналізована діяльності політичних партій під час парламентських та місцевих виборів у регіональному вимірі, які відбулися після відновлення незалежності України у 1991 році і дотепер.

Політичні партії в Україні, як і в інших країнах, формулюють ідеології, які визначають їхню політику та дії. На місцевому рівні ці ідеології мають вирішальне значення у визначенні позиції партії щодо питань, актуальних для громади. Ідеологічна ясність дозволяє партіям відрізнити себе від конкурентів і дає виборцям основу для усвідомленого вибору.

Визначення та формулювання місцевих партійних ідеологій вимагає тонкого розуміння специфічних викликів та можливостей у конкретному регіоні. Наприклад, партія в індустріальному регіоні може надавати пріоритет економічній політиці, спрямованій на вирішення місцевих проблем зайнятості, тоді як партія в

сільськогосподарському регіоні може зосередитися на аграрних питаннях. Адаптація національної партійної ідеології до місцевого контексту має важливе значення для того, щоб знайти відгук у виборців на низовому рівні

Так, під час позачергових парламентських виборів які проходили у 1994 році, став помітний їх кризовий характер. Кількість політичних партій під час виборів досягала 26, і жодна з них не була широко розгалуженою в масштабах України. Вплив цих партій обмежувався або певними соціальними групами, або регіональними межами. Найбільшою серед них була відновлена у 1993 році Комуністична партія України з чисельністю 80 тисяч членів. Лівий політичний спектр також представляли Соціалістична партія України (30 тисяч членів) і Селянська партія України, яка в основному відстоювала інтереси керівників радгоспів і колгоспів. Ліві сили мали підтримку виборців на Сході і Півдні України, а також частково в Центральних регіонах. Тому на виборах вони виступили спільним виборчим блоком. Їх головними опонентами були націонал-демократи – Народний Рух України, який пережив черговий розкол через конфлікт у керівництві (8 тисяч членів), Республіканська партія України (10 тисяч членів), Демократична партія України та Конгрес українських націоналістів. Останні володіли впливом в основному в Західних регіонах України, Києві та деяких центральних областях [11, с. 170].

Також був третій «блок» сил, більше центристського характеру. Політичні партії які умовно можна віднести у цей табір майже не мали широкого представництва на місцях, і відігравали роль більше як політичні проєкти окремих «бізнес-груп».

Під час цієї виборчої кампанії спостерігається західно-східний розріз у виборчих уподобаннях громадян. Однак через те, що на парламентських виборах переможці не єдині, а представлені декількома політичними силами, ці різниці проявляються менш виразно. Але не менш важливим для цих виборів, була і

висока кількість безпартійних кандидатів, які змогли перемогти у одномандатних мажоритарних виборчих округах (див. додаток А).

Наявність більшої кількості безпартійних депутатів у парламенті, порівняно з партійними, може свідчити про деякі особливості того часу та виборчого процесу в Україні у 1994 році. Варто розглянути кілька факторів, які призвели до такого розподілу:

1. Фрагментація політичної сцени. Політична арена в той період була роздробленою, і багато політичних гравців виступали без чіткого партійного альянсу.

2. Регіональні аспекти. Деякі безпартійні депутати представляли конкретні регіональні інтереси чи були обрані як незалежні кандидати з певних областей.

3. Особистий авторитет. Деякі депутати були обраними завдяки своєму особистому авторитету та харизмі.

4. Пост-радянська періодизація. У 1994 році Україна переживала перехідний період після розпаду Радянського Союзу. Не сформованість політичної культури стала одним із ключових факторів, що призвів до переважання безпартійних депутатів у новому скликанні Верховної Ради України.

5. Реакція на попередні події. Оскільки ці парламентські вибори були позачерговими, це сприяло тому, що політичні партії не встигли підготуватися та належним чином розбудувати власні партійні осередки. Відсутність чіткої комунікації політичних партій з виборцями, призвело до потрапляння такої кількості депутатів, які не пов'язані з конкретною політичною партією.

Наступні парламентські вибори 1998 року які проходили за змішаною системою (225 депутатів обиралися за закритими партійними списками, а інші 225 депутатів обирали в одномандатних виборчих округах), показали більший рівень націоналізації політичних партій. У багатомандатних виборчих округах брали участь 21 політична партія та 9 виборчих блоків (у складі яких було 19 партій). Тобто 40 з 52 зареєстрованих на той час партій брали участь у виборах за

партійними списками. Ще 8 партій висунули своїх кандидатів лише у одномандатних виборчих округах. Таким чином, 48 з 52 існуючих партій були залученими у виборчий процес 1998 року.

Незважаючи на зміну виборчої системи, проблеми залишались схожими. Якщо партії, які брали участь у парламентських виборах 1994 року, можна поділити за ідеологічною ознакою та регіональним представництвом, то станом на 1998 рік додався ще і зовнішньополітичний вектор руху. Такі партії та виборчі блоки як ПП «СДПУ(о)», ВБ «СЛОН» та ПП «КПУ» набувають більш вираженого проросійського характеру, а ПП «НРУ», ВБ «НЕП», ВБ «Європейський вибір України», ВБ «Національний фронт» - проєвропейського та проамериканського вектору розвитку. [22].

Для оцінки рівня націоналізації політичних партій та виборчих блоків з огляду партійної активності, є індекс територіального покриття (ІТП), запропонований Д. Карамані. [35, с. 123; 41, с.96] За допомогою підрахунків (див. додаток Б), можна зробити висновок, що найбільше кандидатів як за партійними списками так і в одномандатних виборчих округах висунули: ВО «Громада», ПП «КПУ», ПП «НРУ», ВБ «СПУ та СелПУ», ПП «НДП», ВБ «Національний фронт», ВБ «Партія праці та Ліберальна партія – РАЗОМ!», ПП «ПЗУ», ПП «СДПУ(о)», ВБ «НЕП». Але незважаючи на таку представленість, все одно багато партій не мали представників у багатьох областях України за мажоритарними округами. Так, ПП «СДПУ(о)» не висунула кандидатів у 12 областях, ПП «ВПТ» та ПП «ПСПУ» – в 14 областях.

Важливим є також і кількість регіональних та місцевих осередків. Так, у ПП «СДПУ(о)» – 27 регіональних та 642 місцеві, ПП «СПУ» – 27 регіональних та 609 місцевих, ПП «КПУ» – 27 та 543, ПП «ПЗУ» – 27 та 506, ПП «НРУ» – 27 та 485, ВО «Громада» – 27 та 642. Інші ж партії, мають меншу кількість регіональних та місцевих осередків, а деякі з них представлені лише у певних регіонах.

Що ж стосується регіонального розподілу голосів (західний, східний, південний та центральний регіони), то тенденція підтримки окремих партій в конкретних областях зберіглась з попередніх парламентських виборів 1994 року. Результат політичних партій та виборчих блоків у окремих регіонах, які подолали виборчий поріг, подано в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Результати голосування на парламентських виборах 1998 року у розрізі регіонів за політичні партії, які подолали виборчий бар'єр, %

Партії/ Виборчі блоки	Схід	Південь	Центр	Захід	Україна
КПУ	34,9	37,35	19,69	7,65	24,65
НРУ	3,24	4,75	7,11	22,48	9,4
ВБ «СПУ та СелПУ»	4,25	5,47	17,39	3,89	8,55
ПЗУ	5,31	6,91	5,38	4,64	5,43
НДП	4,38	5,96	5,53	5,02	5,01
ВО «Громада»	9,45	2,76	2,26	1,73	4,67
ПСПУ	5,39	2,68	5,81	0,95	4,04
СДПУ(о)	2,71	2,62	3,59	8,47	4,01

Джерело: створено автором на основі [22].

Як можна побачити з таблиці 2.1, яскраво вираженим є підтримка проросійської ПП «КПУ» у східних та південних областях України (34,9% та 37,35% відповідно) та проєвропейської ПП «НРУ» у західних областях отримали 22,48% підтримки виборців. Також, ВБ «СПУ та СелПУ» які у передвиборчій

програмі робили акцент на підтримці сільського господарства, отримали 17,39% в переважно аграрноорієнтованих центральних областях. Саме завдяки значній підтримці у окремих регіонах ПП «НРУ» та ВБ «СПУ та СелПУ» змогли обійти інші партії.

Таким чином, парламентські вибори 1998 року показали початок розбудови партійних осередків та новий поділ партій за зовнішньополітичною орієнтацією.

Парламентські вибори 2002 року мало чим відрізняються від попередніх: змішана система, закриті партійні списки, дозволена участь виборчих блоків та 4% прохідний бар'єр. Однак збільшилась кількість зареєстрованих партій до 127, а у виборчому процесі прийняли участь лише 62 з них. Ці вибори також, відрізняє політична напруга яка панувала у суспільно-політичному житті та початок економічного зростання, після 9 років стагнації.

Ще однією відмінною рисою стало збільшення опозиційних партій та виборчих блоків. Серед таких, можна визначити наступні:

1. Права опозиція (поміrkована) – НРУ, УНР, ПРП, інші партії, які увійшли до ВБ В. Ющенко «Наша Україна».

2. Центристська (радикальна) – БЮТ, реорганізований з Форуму національного порятунку. До блоку, крім партій, увійшли громадське об'єднання «Україна без Кучми» та Конфедерація незалежних профспілок України (140 тис. осіб).

3. Лівоцентристська опозиція (радикальна) – об'єднана навколо СПУ (О. Мороз).

4. Позасистемна опозиція представлена КПУ, ПСПУ, СелПУ. Позасистемна опозиція мала сталий, але кількісно обмежений електорат [27, с. 23-26].

Індекс територіального покриття також залишався досить високим (див. додаток В). Найбільша мережа регіональних і місцевих партійних осередків була у таких партій: КПУ (608), СПУ (609), ПЗУ (506), НДП (641), ВО «Громада» (543), АПУ (552), УНР (522), ПП «Демократичний союз» (640), Партія регіонів (614).

Слід зазначити, що нові потужні політичні партії, які були утворені після виборів 1998 р. мають рівномірне представництво у всіх регіонах України. Наприклад, Партія регіонів: Захід – 103 осередки, Центр – 249, Південь – 92, Схід – 170; УНР: Захід – 117, Центр – 210, Південь – 70, Схід – 125 [22].

Вперше, саме на парламентських виборах 2002 року, ПП «КПУ» не змогли провести найбільшу кількість депутатів саме за партійними списками, всього вийшло 59. Поступилися вони ВБ В. Ющенко «Наша Україна», які змогли отримати 70 мандатів [22; 38].

Але, не зважаючи на такі зміни, попередні проблеми лишались. Хоча ПП «КПУ», ВБ «За ЄДУ» та ПП «СДПУ(о)» мали значну кількість регіональних та місцевих осередків, які охоплювали майже всю Україну, свої основні голоси вони отримували у південних та східних регіонах. У той же час ВБ В. Ющенко «Наша Україна» спиралась на західні та центральні регіони. Цей розподіл знову показує орієнтацію політичних партій саме на вподобання місцевого електорату без задіяння ресурсів та зусиль на боротьбу за голоси у інших регіонах.

Проблема, коли політичні партії орієнтуються лише на одну соціальну групу, без задіяння ресурсів для отримання голосів від інших груп, може призвести до численних негативних наслідків в політичному вимірі. Україна на час парламентських виборів 2002 року слугує прикладом такої ситуації.

1. Поляризація суспільства. Коли партії орієнтуються виключно на певні соціальні групи, це призводить до поділу суспільства на «ми» і «вони». Така поляризація веде до ворожнечі та непорозумінь між різними групами громадян, що може загрожувати соціальній стабільності.

2. Недооцінка потенційних виборців. Ігноруючи інші соціальні групи, політичні партії ризикують втратити підтримку важливого електорату. Якщо партія фокусується, наприклад, лише на молодіжному або пенсійному електораті, вона може втратити голоси від інших соціальних шарів, які також мають свої конкретні потреби та інтереси. Або як показує досвід ПП «КПУ», орієнтація на

лише одну групу, призводить до зменшення підтримки у силу того, що кількість людей старшого віку (основа електорату КПУ) зменшувалась через високу смертність.

3. Неefективна політика. Коли партії не враховують потреби всього суспільства, їхня політика може бути неefективною та непродуманою. Наприклад, може виникнути ситуація, коли прийняття закону або рішення призводить до невдоволення великої частини населення, оскільки їхні інтереси не були враховані.

4. Втрата легітимності влади. Коли влада представляє лише одну соціальну групу, вона ризикує втратити легітимність в очах інших частин суспільства. Це може вести до протестів, дестабілізації та навіть загрози національній безпеці.

Усі наведені проблеми, лише почали проявлятися у 2002 році, і в майбутньому вони призведуть до соціальних потрясінь, першим з яких стане Помаранчева революція 2004 року.

На думку А. Мальгіна, вибори 2004 року відзначилися тим, що вперше в історії України обидва кандидати в президенти не представляли конкретні «ліві» чи «праві» ідеології. Замість цього, вони акцентували увагу на різниці між західною і східною частинами країни, визначаючи їх як різні за менталітетом і поглядом на майбутнє «світи» [20].

Саме цей розподіл і визначив дії політичних партій на наступні місцеві та парламентські вибори, які проходять у 2006, 2010, 2012 років.

За результатами парламентських виборів 2006 року, які відбувалися по пропорційній системі з закритими списками, із 45 партій і виборчих блоків до ВР України змогли потрапити тільки п'ять. Результати виборів подано у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Результати виборів до ВР України 2006 року за партійними списками

Назва партії, виборчого блоку	Загально- державний виборчий округ, мандати	Загально- державний виборчий округ, %	Індекс партійного покриття
Партія регіонів	186	32,14	0,98
БЮТ	129	22,29	0,9
ВБ «Наша Україна»	81	13,95	0,86
СПУ	33	5,69	0,86
КПУ	21	3,66	0,99

Джерело: створено автором на основі [22].

У регіональному вираженні БЮТ перемогли у 13 областях та м. Київ, Партія регіонів у 9 областях та м. Севастополь, ВБ «Наша Україна» - 3 областях (див. додаток Г). Ідентична ситуація по партіям переможцям відображається і на місцевих виборах 2006 року.

Такий результат виборів національного та місцевого рівня можна пояснити лише ще відносно недавніми президентськими вибори 2004 року, коли суспільство сильно поляризувалося. Поляризація сильно впливатиме і надалі, але на позачергових парламентських виборах 2007 року ще додалось розчарування у проєвропейських партіях на тлі політичних розбіжностей між ПП «БЮТ» та ВБ «Наша Україна».

За результатами позачергових парламентських виборів 2007 року, які відбувалися за пропорційною системою з закритими списками, із 43 партій і виборчих блоків до ВР України знову змогли потрапити тільки п'ять. Результати виборів подано у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Результати виборів до ВР України 2007 року за партійними списками

Партія / виборчий блок	Результат, %	Кількість місць
Партія регіонів	34,37	174
БЮТ	30,71	156
ВБ «Наша Україна - Народна Самооборона»	14,15	72
КПУ	5,39	27
«Блок Литвина»	3,96	20

Джерело: створено автором на основі [22].

Переможці по регіонах трохи змінилися (див. додаток Д). Партія регіонів знову зайняла перше місце у 9 областях та м. Севастополь, а от БЮТ покращили позиції і вже отримали перемогу у 15 областях та м. Київ. ВБ «Наша Україна - Народна Самооборона» не змогли втримати Львівську та Івано-Франківську області, поступившись там БЮТ, і залишили лідерство лише у Закарпатській області.

Не дивлячись на перерозподіл місць у парламенті, сам виборчий процес проходив під впливом президентських виборів 2004 року. Це лише поглиблювало поляризацію електорату, що видно з кількості відсотків, які отримала Партія регіонів (34,37%) та БЮТ (30,71%).

Місцеві вибори 2010 року, результат яких був визначений здебільшого перемогою Віктора Януковича на президентських виборах, про що свідчить перемога Партії регіонів у 20 областях та у м. Севастополь. Переформатований

БЮТ у ВО «Батьківщина» змогли втриматися лише у Волинській області. Новим значним гравцем стала ВО «Свобода», яка здобула першість у 3 областях. У Закарпатській області перемогу здобула партія «Сильна Україна». У місті Київ вибори проводилися у 2008 році, і першість у міській раді отримав Блок Черновецького (див. додаток Е).

ВО «Свобода», «Сильна Україна» та «Блок Черновецького» вперше за всю історію місцевих виборів змогли отримати першість у обласних та міських радах обласних центрів і у м. Київ, не будучи представленими у Верховній Раді України. Це свідчить, про початок відділу місцевої влади від загально-державних тенденцій. Виборці на місцях починають обирати саме тих, хто є ближчим до них та краще б розумів їх проблеми. Досвід великих парламентських партій, які у 1990-х роках намагались бути рівно представленими у всіх регіонах України, згодом деградували до залучення лише окремих груп виборців, поляризувавши суспільство на проєвропейських та проросійських.

Також, місцеві вибори 2010 року стали рекордними по кількості партій представлених у органах місцевого самоврядування на всіх рівнях, а саме було обрано депутатами від 124 партій. Як уже зазначалось, більшість депутатів всіх рівнів було обрано від «Партії регіонів», друге місце отримала ВО «Батьківщина», а третє місце отримала політична партія «Фронт змін».

Таким чином, 2010 рік став переломним, і ознаменувався появою несистемних політичних партій, які не є представленими у ВР України, але ставали вагомим гравцями на місцевому рівні. Регіональні політичні формування мають своє місце в політичному ландшафті з кількох причин:

- 1) вони стають необхідним елементом для кандидатів, які, хочуть б виступити на більш опозиційному фронті, але не можуть це робити публічно; також для тих, хто прагне співпрацювати з урядом, але ситуація в політиці не дозволяє відкрито виступати за владну партію;

2) малі політичні формування стають важливими для безпартійних мерів міст, які, після заборони самовисування, шукають політичні сили, що є нейтральними, для участі в місцевих виборах на посади міських голів [19, с. 19].

Успіх регіональних партій знайшов також своє відображення і у волевиявленні під час чергових парламентських виборів 2012 року. Характерною рисою цих виборів стало повернення змішаної виборчої системи, де 225 депутатів обиралися по закритим партійним спискам, а 225 по одномандатним виборчим округам. Результати виборів відображені у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Результати чергових парламентських виборів до ВР України 2012 року

Назва партії	Загальнодержавний виборчий округ, Мандати (%)	Одномандатні виборчі округи	Всього депутат. мандатів	ІТП
Партія регіонів	72 (30)	113	185	0,9
ВО «Батьківщина»	62 (25,54)	39	101	0,73
ПП «УДАР»	34 (13,96)	6	40	0,82
КПУ	32 (13,18)	-	32	0,48
ВО «Свобода»	25 (10,44)	13	37	0,16
ПП «Єдиний Центр»	-	3	3	-
Народна партія	-	2	2	-
ПП «Союз»	-	1	1	-
Радикальна партія О. Ляшка	-	1	1	-

Самовисуванці	-	43	43	
Усього		220	445	

Джерело: створено автором на основі [22].

За регіональним лідерством, «Партія регіонів» перемогла у 9 областях, АР Крим та м. Севастополь. ВО «Батьківщина» у 16 областях та м. Київ (див. додаток Ж).

Таким чином, станом на 2012 рік, Україна стала повністю поляризованою і розділеною між двома політичними партіями, де «Партія регіонів» займала проросійську нішу, а ВО «Батьківщина» - проєвропейську. Такий поділ став можливим після 10 років орієнтації політичних гравців саме на питаннях зовнішньополітичної орієнтації, уникаючи проблем на регіональних та місцевих рівнях.

Наступні вибори у ВР України у 2014 році та місцеві вибори у 2015 році проходять уже переважно під гаслами проєвропейського зовнішньополітичного курсу, адже прихильники проросійського дискурсу потерпіли поразку після Революції Гідності. Також, на піднесення проєвропейських сил вплинула анексія росією АР Крим та м. Севастополь та подальше розгортання бойових дій останньою на території Донецької та Луганської областей. Можливо, саме ці дві події і стали вирішальними у поразці проросійських сил, адже основна маса їх електоральної підтримки була у цих регіонах. Тож, на парламентських виборах ПП «Народний фронт» переміг у 12 областях (22,14%), ПП «Блок Петра Порошенко» у 7 областях та м. Київ (21,81%), а ПП «Опозиційний блок» у 5 областях (9,43%) (див. додаток З).

Результати позачергових парламентських виборів 2014 року, частково відобразились і на чергових місцевих виборах 2015 року. Частково, адже партія переможець не приймала участі у місцевих виборах, бо лише через рік після парламентського життя, «Народний фронт» не мав майже ніякої підтримки на

регіональному та місцевому рівнях. Натомість, до місцевих рад усіх рівнів увійшло багато нових політичних партій, який були суто регіональними. Серед них можна визначити: ПП «Партія простих людей Сергія Капліна» в Полтаві, ПП «ВО «Черкащина», ПП «Довіряй ділам» в Одесі, ПП «Єдиний Центр» на Закарпатті та інші. Вони стали першими партіями, які зараз прийнято називати «мерськими партіями». Такі партії, лідерського характеру, створюються виключно з однією метою, щоб мери міст мали власну підтримку у міських радах.

Загалом же, до місцевих рад різного рівня за результатами виборів було обрано представників 88 політичних партій. Згідно з підрахунком зведених показників партій, на місцевих виборах БПП «Солідарність» підтримали 19,5% виборців, ВО «Батьківщина» – 12,1%, ПП «Опозиційний блок» – 11,5%, ПП «УКРОП» – 7,3%, ВО «Свобода» – 6,8%, РПЛ – 6,7%, ПП «Об'єднання «Самопоміч» – 6,4%, ПП «Відродження» – 5,4%, ПП «Наш край» – 4,8%, Аграрну партію України – 3,2% [12, с. 34] (див. рисунок 2.1).

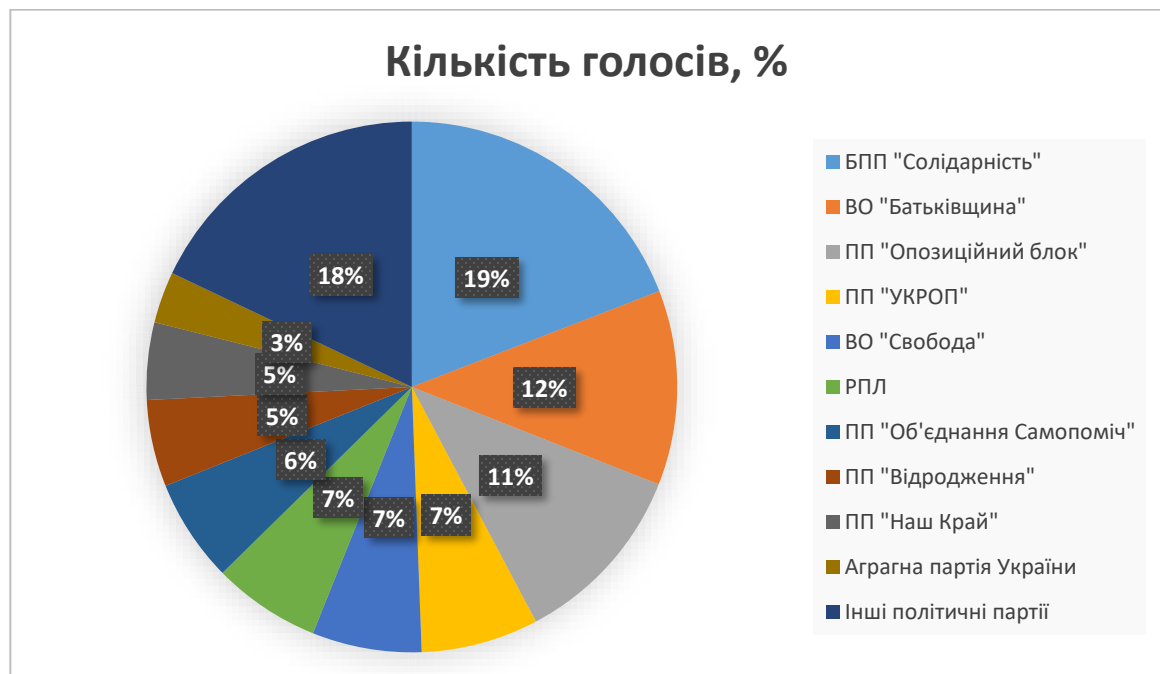

Рисунок 2.1 Розподіл голосів до місцевих рад різного рівня за результатами виборів 2015 року [13, с. 34].

Таким чином, лідером за кількістю обраних депутатів до рад місцевого самоврядування стала БПП «Солідарність» - 8830 депутатів, друге місце у ВО «Батьківщина» з 8065 депутатами. Трійку лідерів закриває «Опозиційний блок», який отримав 4034 депутатських мандатів. Тобто, не дивлячись на провал під час парламентських виборів 2014 року, всього через рік, під час місцевих виборів залишки «Партії регіонів» змогли повернути позиції на місцевому рівні.

У аналітичному звіті «Партійне законодавство та розвиток політичних партій в Україні» М. Розумний та І. Павленко прораховують кількість непарламентських політичних партій, котрі отримують депутатські мандати місцевих рад у 2015 р. (див. додаток Й) [29, с. 16].

М. Розумний констатує, що на рівні обласних і районних рад, а також у радах міст обласного значення, окрім парламентських партій, одержали представництво 80 непарламентських партій.

Поміж непарламентських партій найбільш широке представництво отримали:

1. ПП «УКРОП» – у 18 обласних радах (перше місце – у Волинській області);
2. ВО «Свобода» – 14 обласних рад, м. Київ;
3. ПП «Відродження» – 9 обласних рад (перше місце – у Харківській);
4. ПП «Наш край» – 9 обласних рад;
5. Аграрна партія України – 5 обласних рад;
6. ГР «Народний контроль» – 3 обласні ради.

Схожа тенденція зберіглась і на місцевих виборах 2020 року. Після перемоги Володимира Зеленського на президентських виборах та його політичної партії «Слуга народу» на позачергових парламентських виборах у 2019 році (де даній партії вдалося вперше в історії незалежної України сформувати монобільшість), уже на місцевих виборах 2020 року рейтинг помітно просів.

Варто відзначити, що 1 січня 2020 року набув чинності новий Виборчий кодекс, який вніс зміни до процедур виборів до органів місцевого самоврядування. Згідно зі змінами, голосування за мажоритарною системою тепер проводиться лише у територіальних громадах, де кількість виборців становить менше 10 тисяч. Також введена можливість самовисування кандидатів для депутатів міської, селищної та сільської рад. Кожен округ тепер може обирати від 2 до 4 депутатів, у порівнянні з попереднім порядком, коли один округ обирав лише одного депутата [4].

У громадах з населенням понад 10 тисяч виборців голосування здійснюється за відкритими списками та оновленою пропорційною системою, при цьому відсутність можливості самовисування кандидатів для депутатів міської, селищної та сільської рад. Партії, які перейшли бар'єр 5%, отримують депутатські мандати. Крім того, другий тур голосування за посаду міського голови проводиться у містах з кількістю виборців понад 75 тисяч.

На місцевих виборах 2020 року вперше введено гендерні квоти для партій, згідно з якими у списку партії повинно бути не менше 40% представників однієї статі.

Якщо ж у 2015 році непарламентські партії стали вагомою силою на регіональному та місцевому рівні, то уже в 2020 році, лише в двох обласних центрах, а саме в Рівному та Сумах було обрано кандидата представника від парламентських партій «Європейська Солідарність» та ВО «Батьківщина» відповідно. У всіх інших обласних центрах, місті Києві та більшості міст обласного значення мерами стали представники непарламентських партій, або самовисуванці. Також, більшість обраних мерів висувалися від власних політичних партій («Блок Кернеса – Успішний Харків», «Блок Вадима Бойченка», «Українська Стратегія Гройсмана», «Партія Ігоря Колихаєва „Нам тут жити“»), або раніше згаданих «партій мерів» (ПП «Пропозиція», ПП «За майбутнє»).

Загалом, до сільських, селищних, міських та обласних рад потрапили представники 113 політичних партій. Найбільша кількість була обрана від ПП «Слуга народу» 6398 (15%), ВО «Батьківщина» 4469 (11%), ОПЗЖ 4215 (10%), ПП «За майбутнє» 4067 (10%), ПП «Європейська солідарність» 3905 (9%) та ПП «Наш край» 1894 (4,5%). Також рекордні 6602 мандати отримали самовисуванці, або 16% від загальної кількості місць [37] (див. рисунок 2.2).

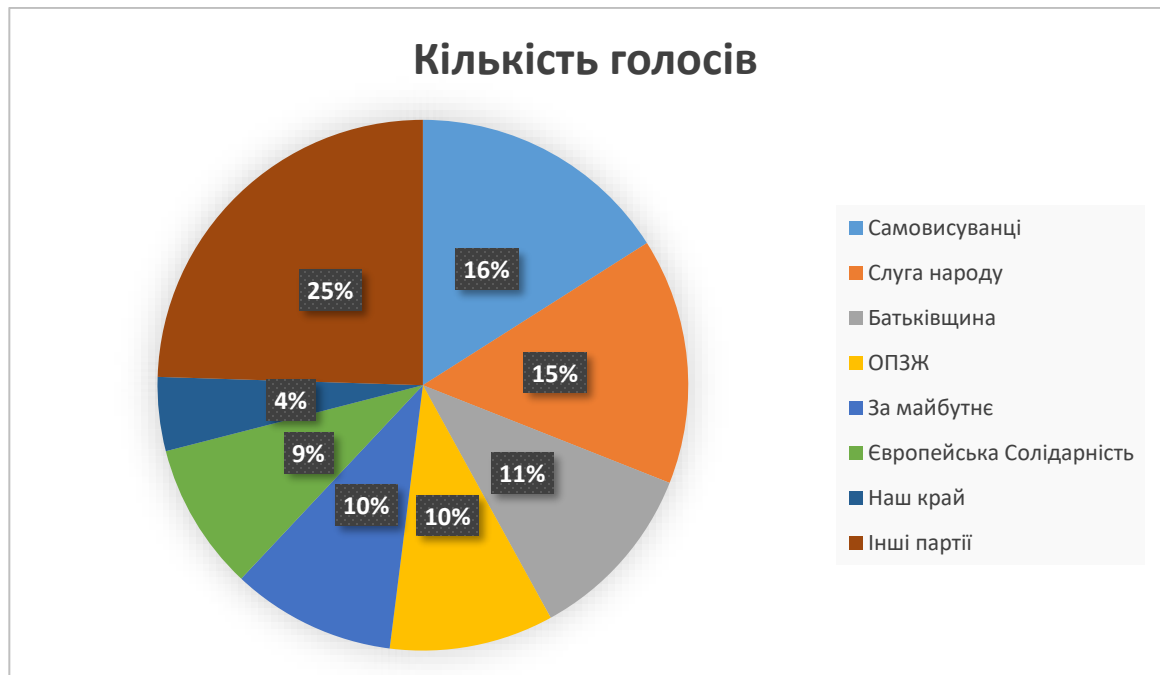

Рисунок 2.2 Розподіл голосів до місцевих рад різного рівня за результатами виборів 2020 року [37].

Відслідкувати динаміку участі політичних партій під час трьох останніх місцевих виборчих кампаній та їх результатів можна у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Участь політичних партій у місцевих виборчих кампаніях 2010–2020 рр.

Показники	Голови рад – самовисуванці	Обрані депутати – кандидати від	Кількість партій-учасниць

		політичних партій	виборчої кампанії
2010 р.	51,97%	58,62%	124
2015 р.	80,94%	33,05%	89
2020 р.	47,45%	84,33%	113

Джерело: створено автором на основі [22].

Отже, збільшення кількості місць, отриманих непарламентськими партіями на місцевих виборах 2015 та 2020 року в Україні, є багатогранним індикатором, що відображає складну взаємодію політичної динаміки в межах національного ландшафту.

По-перше, зростання представництва непарламентських партій свідчить про зростаюче невдоволення та розчарування електорату встановленим політичним порядком, в якому домінують парламентські структури. Такий прояв виступає внаслідок сприйняття неадекватності основних політичних гравців у вирішенні нагальних питань та реалізації прагнень населення. У цьому контексті електорат розглядає непарламентські альтернативи як життєздатні канали для вираження незгоди та пошуку альтернативних політичних підходів до вирішення питань на місцях.

По-друге, зростання успіху непарламентських партій свідчить про прагнення до диверсифікації та плюралізму в політичній сфері. Виборці стали більш схильні підтримувати ширший спектр політичних голосів, тим самим сприяючи створенню більш інклюзивного та репрезентативного політичного ландшафту. Ця тенденція стала особливо помітною в регіонах, де місцеві проблеми мають значний вплив, що спонукає виборців шукати представництво, яке б більше відповідало їхнім конкретним проблемам.

Більше того, поява непарламентських партій підкреслити зміну парадигми політичної мобілізації та комунікації. Це включає як вміле використання

платформ соціальних мереж, так і низову організацію та нетрадиційні методи агітації, що дозволяє непарламентським партіям резонувати з різноманітними групами виборців, які можуть відчувати себе відчуженими від традиційних політичних підходів.

Крім того, місцеві вибори 2015 та 2020 років і зростання популярності непарламентських партій відображає ширші суспільні трансформації, такі як економічні диспропорції, що виникли у ході політичної та економічної нестабільності на фоні гібридної війни з росією та еволюція політичної культури. Ці зміни вплинули на поведінку та вподобання виборців, а непарламентські партії стали ближчими до нових суспільних цінностей та проблем.

Збільшення кількості місць, здобутих непарламентськими партіями на місцевих виборах 2015 та 2020 років свідчить про складну взаємодію факторів, серед яких незадоволення виборців усталеними політичними силами, прагнення до політичного плюралізму, інноваційні способи політичної участі та ширші суспільні трансформації. Подальші дослідження багатогранності цієї тенденції (особливо в умовах повоєнної відбудови) матиме вирішальне значення для розуміння динаміки розвитку української політики, подальшої долі демократії та впливу політичних партій на місцеві вибори.

Таким чином, дослідження ролі політичних партій у місцевих виборах в Україні виявляє складну взаємодію історичних траєкторій та сучасної динаміки. Історія та еволюція політичних партій в Україні, позначена переходом країни від радянської держави до незалежної держави, сформували ландшафт місцевої політики. Поява багатопартійної системи відображає диверсифікацію політичних ідеологій та інтересів в українському суспільстві. Таке історичне тло підкреслює значення політичних партій як ключових акторів у формуванні структур і політики місцевого самоврядування.

Внутрішні та зовнішні фактори ще більше ускладнюють діяльність політичних партій на місцевому рівні. Внутрішні партійні структури, динаміка

лідерства та ідеологічна узгодженість впливають на їхню ефективність у мобілізації підтримки та орієнтації в хитросплетіннях місцевої політики. Постійно мінливий політичний ландшафт в Україні, зі змінами в громадській думці та суспільних цінностях, додає додатковий рівень складності до внутрішньої динаміки політичних партій.

Ззовні не можна ігнорувати роль міжнародних гравців, геополітичні впливи та економічні чинники. Геополітичне положення України зробило її центром зовнішніх інтересів, що впливає на стратегії та порядок денний політичних партій на місцевому рівні. Економічні умови та регіональні відмінності також відіграють ключову роль у формуванні пріоритетів політичних партій, оскільки вони прагнуть задовольнити потреби та проблеми своїх виборців.

По суті, роль політичних партій у місцевих виборах в Україні - це явище, що має багато нюансів і розвивається. Оскільки країна продовжує боротися з історичною спадщиною та сучасними викликами, політичні партії залишатимуться центральними гравцями у формуванні траєкторії розвитку місцевого самоврядування.

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ТА ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

3.1. Зарубіжний досвід правового регулювання діяльності політичних партій на місцевих виборах: можливості для України

Україна відносно молода демократична держава, в якій формування правових запобіжників для партійної системи перебуває у постійних трансформаціях. Під час проведеного аналізу місцевих виборів в Україні за період з 1994 по 2020 роки, було встановлено, що виборче законодавство яке регулює діяльність політичних партій на місцевому рівні змінювалась 5 раз. Кожного разу, при змінах було перейнято іноземний досвід, іноді не дуже успішно, в силу різного територіального устрою, форми правління та рівня децентралізації. Тому, повне копіювання зарубіжних норм та правил лише завдавало шкоди як політичній так і партійній системі України.

Для удосконалення правового регулювання діяльності політичних партій на місцевих виборах потрібно не лише переймати законодавчі акти, але й адаптувати їх під національні реалії та вимоги.

Мабуть однією з найбільших проблем українських політичних партій є їх кількість. Станом на 15 лютого 2022 року було зареєстровано 370 політичних партій [26]. На позачергових парламентських партіях у 2019 році у виборчому процесі було задіяно лише 65 (з 342 на той момент), а на місцевих виборах у 2020 році 192 політичних партій (з 358 зареєстрованих на той момент). Таким чином, майже половина із зареєстрованих політичних партій не беруть участі у місцевих виборах, і понад 80% у парламентських.

Корисним у подоланні великої кількості «мертвих партій» є приклад Сполучених Штатів Америки. Сполучені Штати, які часто вважають bastionом двопартійного домінування, протягом усієї своєї історії були свідками постійної присутності невеликих і не масових політичних партій. Хоча Демократична і Республіканська партії домінують на національному політичному ландшафті, безліч менших партій також беруть участь у політичному житті держави, хоча переважним чином, на місцевому рівні декількох міст, або ж навіть штатів .

Щоб зрозуміти роль малих і неосновних партій у Сполучених Штатах, необхідно заглибитися в історичний контекст. З перших днів республіки з'явилися різні треті партії, які кинули виклик двопартійності. Прикладами є Популістська партія наприкінці 19-го століття, Прогресивна партія на початку 20-го століття, а нещодавно – Лібертаріанська партія та Партія зелених. Ці партії часто виникають у відповідь на відчутні прогалини в політичних платформах основних партій, висловлюючи занепокоєння, які можуть бути маргіналізовані в основному дискурсі.

Історична траєкторія малих партій у США свідчить про постійну боротьбу за легітимність і представництво. Хоча деякі партії досягли тимчасового успіху на місцевому рівні, прориви на національному рівні залишаються рідкісними. Однак їх існування підкреслює різноманітність ідеологічного ландшафту, який існує поза дихотомією двох основних партій [3, с. 101].

В різних регіонах Сполучених Штатів вимоги для отримання статусу малих політичних партій та їхні можливості після цього відрізняються, але мають однаковий характер. Зазвичай, це включає збір певної кількості підписів та участь у виборах з метою отримання мінімальної кількості голосів. Без виконання цих умов партія не може справжньо вважатися партією, оскільки вона не має можливості реалізувати свою основну функцію.

Такий підхід може бути впроваджений і в Україні, де можна вилучати з реєстрації ті політичні партії, які не відповідають цим двом критеріям. Іншою

альтернативою є відмова від зайняття часу на реєстрацію різноманітних фейкових проектів і дозвіл лише тим політичним силам, які демонструють визнання на виборах відповідно до вказаних умов. Такий підхід може бути реалізований через внесення змін до діючого Закону про партії або прийняття нового законодавства.

В умовах прагнення українського уряду та суспільства про європейської інтеграції, ближчим та більш релевантним досвідом буде нормативно-законодавча база держав-учасниць Європейського Союзу.

Підхід ЄС до правового регулювання участі політичних партій у місцевих виборах відображає складну взаємодію між загальними правилами та специфічними для кожної країни варіаціями. ЄС, як союз суверенних держав, визнає необхідність спільної основи, але водночас поважає різноманітність своїх держав-членів. В основі цього протиріччя лежить баланс між гармонізацією та гнучкістю - проблема, яка резонує в різних правових сферах.

У межах ЄС спільні правила часто стосуються таких фундаментальних принципів, як захист прав людини, вільні і чесні вибори та заборона дискримінації. Ці принципи є основою демократичного врядування і мають важливе значення для легітимності політичних процесів. Однак застосування цих принципів у контексті місцевих виборів допускає значні відмінності між державами-членами.

Наприклад, хоча ЄС може виступати за пропорційне представництво як демократичний ідеал, конкретні виборчі системи, що застосовуються державами-членами на місцевих виборах, суттєво відрізняються. Деякі країни застосовують чисту пропорційну систему, яка гарантує, що склад місцевих рад відображає загальний розподіл політичної підтримки. На противагу цьому, інші можуть віддавати перевагу змішаній системі, що поєднує пропорційне представництво з елементами мажоритарної системи. Таке розмаїття підкреслює важливість адаптації виборчих систем до історичного, культурного та політичного контексту кожної країни [15, с. 65].

Україна у своєму прагненні до членства в ЄС може винести цінні уроки з цього підходу. Країна повинна дотримуватися делікатного балансу між прийняттям загальних принципів, що лежать в основі демократичного врядування, і забезпеченням гнучкості, необхідної для врахування її унікальної соціально-політичної динаміки. Виклик полягає в розробці нормативно-правової бази, яка просуває основні демократичні цінності, поважаючи при цьому автономію місцевих політичних процесів.

В ЄС питання інклюзивності та різноманітності представництва політичних партій на місцевих виборах залишається в центрі дискусій. Забезпечення того, щоб політичний ландшафт відображав різноманітність суспільства, є фундаментальним аспектом демократичного врядування. Усвідомлюючи це, ЄС заохочує держави-члени вживати заходів, які сприяють інклюзивності, гендерному балансу та представництву меншин у політичних партіях [24].

Різні держави-члени впровадили механізми для вирішення цих проблем, починаючи від законодавчих квот для жінок у списках кандидатів і закінчуючи політикою позитивної дискримінації, спрямованою на збільшення представництва етнічних та релігійних меншин. Хоча ці заходи сприяли створенню більш інклюзивного політичного середовища, проблеми залишаються, а ефективність таких механізмів варіюється від країни до країни.

Розглядаючи досвід ЄС, Україна має замислитися над важливістю формування політичного ландшафту, який відображає різноманітність її населення. Багате розмаїття етносів, мов і культур країни вимагає нюансованого підходу до політичного представництва. Вивчення успіхів і недоліків ЄС у цій сфері може допомогти Україні у створенні нормативно-правової бази, яка заохочуватиме інклюзивність, не нав'язуючи уніфікованих рішень [16, с. 175].

Крім того, акцент ЄС на інклюзивності виходить за межі демографічних міркувань і охоплює ідеологічний спектр. Політичний плюралізм, як основа демократичного врядування, вимагає, щоб широкий спектр політичних ідеологій

знайшов своє вираження в політичній сфері. Держави-члени ЄС, поважаючи демократичні принципи, закріплені в правовій базі ЄС, мають свободу дій у формуванні власного політичного ландшафту.

Україна, розробляючи свою регуляторну модель, повинна дотримуватися тонкого балансу між забезпеченням представництва різних точок зору та уникненням надмірного втручання у внутрішні справи політичних партій. Досягнення цього балансу вимагає тонкого розуміння політичної динаміки в країні та відданості створенню середовища, в якому всі голоси, незалежно від ідеології, посідають законне місце в демократичному процесі [18, с. 298].

ЄС визнає, що чесність місцевих виборів має першорядне значення для легітимності демократичного врядування. Механізми запобігання неправомірному впливу та корупції під час виборчого процесу є ключовими для збереження довіри громадськості та дотримання принципів вільних і чесних виборів. Держави-члени ЄС застосовують низку заходів для вирішення цих проблем, що відображають різноманітні підходи до боротьби з корупцією та забезпечення прозорості політичних процесів.

Спільним для країн-членів ЄС є створення незалежних виборчих комісій, які здійснюють нагляд за виборчим процесом. Ці комісії відіграють ключову роль у забезпеченні неупередженості та прозорості виборів, від реєстрації політичних партій до підрахунку голосів. ЄС закликає держави-члени надати цим комісіям необхідні ресурси та повноваження для ефективного виконання своїх функцій.

Крім того, заходи фінансової прозорості є невід'ємною частиною запобігання корупції у виборчому процесі. Держави-члени впроваджують правила, які вимагають від політичних партій розкривати свої джерела фінансування, гарантуючи, що фінансові внески надходять із законних джерел і не використовуються для неналежного впливу на результати виборів. Досягнення балансу між фінансовою прозорістю та захистом автономії політичних партій є

делікатним завданням, і держави-члени використовують різні регуляторні інструменти для досягнення цієї рівноваги.

Україна, формуючи власну нормативно-правову базу, може скористатися досвідом ЄС у запобіганні неправомірному впливу та корупції на місцевих виборах. Створення сильних і незалежних виборчих комісій у поєднанні з ефективними заходами фінансової прозорості може сприяти доброчесності виборчого процесу. Однак Україна повинна адаптувати ці механізми до свого конкретного контексту, враховуючи історичні виклики, пов'язані з корупцією в країні, а також потребу у всеосяжній та дієвій правовій базі [9].

Модель правового регулювання участі політичних партій у місцевих виборах в Європейському Союзі пропонує цінний досвід для України на шляху до членства в ЄС. Суперечності між загальними правилами та специфічними для кожної країни варіаціями, прагнення до інклюзивності та різноманітності політичного представництва, а також впровадження механізмів запобігання неправомірному впливу та корупції є критично важливими аспектами, які потребують ретельного розгляду.

Шлях України до формування ефективної нормативно-правової бази вимагає тонкого розуміння власної соціально-політичної динаміки та відкритості до вивчення досвіду країн-членів ЄС. Дотримуючись балансу між загальними принципами та гнучкістю, сприяючи інклюзивності політичного представництва та впроваджуючи надійні механізми забезпечення чесності місцевих виборів, Україна може прокласти шлях до динамічного та сталого демократичного майбутнього. У цьому процесі уроки ЄС слугують не директивною моделлю, а джерелом натхнення та орієнтиром у прагненні до демократичного врядування [7, с. 95].

Реформування правового регулювання участі політичних партій на місцевих виборах в Україні, матиме вирішальне значення особливо в умовах повоєнної відбудови. Для уникнення утворення політичних проєктів, головною метою яких

буде або захист приватних бізнес-інтересів або розбудова сепаратистського руху, необхідно посилити прозорість та підзвітність у межах правового поля. Важливість цих принципів неможливо переоцінити, оскільки вони є основою міцного та демократичного суспільства.

Основою прозорості та підзвітної системи управління є повне розкриття фінансової інформації державними службовцями. Наразі в Україні відсутні суворі правила, які б зобов'язували державних службовців розкривати інформацію про активи, доходи та потенційні конфлікти інтересів. Для усунення цієї прогалини перша рекомендація передбачає запровадження суворих вимог до розкриття фінансової інформації.

Фінансове декларування має охоплювати широкий спектр активів, включаючи нерухомість, банківські рахунки, інвестиції та будь-які інші значні фінансові інтереси, якими володіють державні службовці. Оприлюднення має бути періодичним, щоб інформація залишалася актуальною і відображала будь-які зміни у фінансовому стані відповідних осіб. Крім того, декларування має поширюватися на членів сім'ї, щоб запобігти спробам приховати статки непрямыми способами.

Для зміцнення довіри громадськості до декларацій, розкрита інформація повинна бути легкодоступною для широкої громадськості. Централізована та зручна онлайн-платформа може слугувати сховищем цих даних, дозволяючи громадянам ретельно перевіряти фінансові операції публічних службовців. Крім того, покарання за невиконання вимог щодо розкриття інформації має бути достатньо суворим, щоб запобігти будь-яким спробам обійти ці вимоги. Ці заходи в сукупності сприяють створенню прозорого середовища, в якому державні службовці несуть відповідальність за свої фінансові справи.

Оскільки країна продовжує свій шлях до демократизації та розвитку, вкрай важливо усунути прогалини, які перешкоджають повному представництву та участі різних демографічних груп.

Системи пропорційного представництва зарекомендували себе як ефективний інструмент забезпечення справедливого та рівноправного розподілу політичної влади між різними групами в суспільстві.

Хоча запровадження системи пропорційного представництва є важливим кроком на шляху до інклюзивності, не менш важливо пристосувати цю систему до унікальних викликів, що стоять перед Україною. Такі фактори, як регіональні відмінності, мовне розмаїття та історична напруженість, мають бути враховані при розробці виборчої системи. Крім того, правові реформи повинні включати механізми запобігання маніпулюванню системою для досягнення партійних цілей, гарантуючи, що виборча модель слугуватиме своїй меті – сприяти розмаїттю, не ставлячи під загрозу цілісність виборчого процесу.

Впровадження нової виборчої системи потребує підтримки та розуміння громадськості. Тому правові реформи повинні включати положення про проведення широких кампаній з інформування громадськості та консультацій. Залучення громадян до обговорення переваг і наслідків виборчих систем сприяє формуванню у них почуття причетності та демократичної участі. Це також дозволяє політикам вирішувати проблеми, що викликають занепокоєння, і враховувати цінні відгуки в остаточному варіанті виборчих реформ.

Участь різноманітних політичних партій має вирішальне значення для динамічної та представницької демократії. Однак, залишаються проблеми, які перешкоджають зростанню та підтримці нових партій, особливо на місцевому рівні.

Першим кроком на шляху до створення різноманітного політичного ландшафту є перегляд критеріїв для реєстрації партій. Нинішні критерії майже не дають можливості для реєстрації нових політичних партій. Здебільшого, «нові» політичні партії утворюються на основі вже існуючих партій, які уже давно не є учасниками політичного процесу. Більш інклюзивний підхід до критеріїв

реєстрації є важливим для заохочення широкого спектру політичних ідеологій та голосів.

Окрім бюрократичних аспектів реєстрації, важливо оцінити громадську підтримку нових партій. Слід розглянути механізми, які дозволяють отримати громадське схвалення або залучення, забезпечуючи додатковий рівень легітимності нових політичних утворень. Це може включати вимогу щодо мінімальної кількості підписів громадян, які підтримують створення нової партії.

Критерії для реєстрації партій не повинні залишатися статичними. Замість цього необхідно передбачити положення про періодичний перегляд та адаптацію, щоб забезпечити їхню актуальність в умовах мінливого політичного ландшафту та демографічної ситуації. Такий адаптивний підхід дозволяє правовій базі реагувати на нові виклики та можливості, забезпечуючи більш динамічне середовище для політичного плюралізму.

Фінансова підтримка має вирішальне значення для виживання та ефективного функціонування політичних партій. Для того, щоб вирівняти умови гри, необхідно створити справедливу та прозору систему розподілу державного фінансування. Ця система повинна враховувати такі фактори, як кількість місць у парламенті, результати на виборах та різноманітність членства в партії. Такі критерії перешкоджають концентрації ресурсів у кількох великих партій, гарантуючи, що менші партії отримають пропорційну частку фінансової підтримки.

Невеликі партії часто залишаються непомітними в медіа-просторі, де домінують більші, більш авторитетні політичні утворення. Правові реформи мають усунути цей дисбаланс, надавши меншим партіям рівний доступ до медіа та комунікаційних платформ. Цього можна досягти за допомогою нормативно-правових актів, які вимагають справедливого представництва та висвітлення всіх партій-учасниць, сприяючи формуванню поінформованого електорату та запобігаючи надмірному впливу великих партій.

Отже, участь політичних партій, особливо нових і малих, є невід'ємною складовою функціонування та розвитку демократії в Україні. Правові реформи, мають бути спрямовані на перегляд критеріїв реєстрації партій та надання їм фінансової і матеріально-технічної підтримки, можуть відіграти ключову роль у створенні більш інклюзивного та динамічного політичного ландшафту. Сприяючи прозорості, інклюзивності та справедливому розподілу ресурсів, ці реформи можуть сприяти процвітанню демократії, де різноманітні голоси можуть брати активну участь у формуванні майбутнього країни.

3.2. Інституалізація впливу політичних партій на формування місцевих владних структур

Зміни політичного ландшафту включають омолодження політичних еліт, зміну балансу політичної системи та коливання суспільної довіри до політичних інститутів та їхніх представників. Політичні партії є носіями об'єднуючих ідей, прагнень і переконань та дають уявлення про зміни в інститутах і цінностях у політичному ландшафті.

Розглядаючи регіональний контекст, основна увага припадає насамперед на місцеві партійні організації. Ці структури прямо чи опосередковано представляють інтереси партії та відіграють життєво важливу роль у посиленні політичного впливу партії на низовому рівні. Варто зазначити, що місцеві партійні осередки часто переймають недоліки всієї партійної системи. До таких недоліків можна віднести відсутність чіткого ідеологічного спрямування, ситуативний активізм, недостатність ресурсів для стабільної та ефективної роботи партій, а також поширення популістських практик.

Законодавча база, що регулює діяльність партій, повноваження партій та діяльність місцевих осередків, не є вичерпною та всеохоплюючою. Не можна ігнорувати конституційні норми, особливо статтю 36 Конституції України, яка

роз'яснює та захищає права громадян на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації. Це право сприяє здійсненню і захисту прав і свобод людини і громадянина, а також здійсненню і захисту своїх політичних та інших інтересів [23, с. 34].

За результатами місцевих виборів 2020 року домінування партійного фактору поширилося на виборчі сегменти, де він не був законодавчо закріплений, зокрема при відборі кандидатів на посади сільських, селищних та міських голів. У цьому контексті партійність означає балотування під партійними прапорами, а не фактичне членство в партії. Інша помітна тенденція полягає в тому, що впливові політичні діячі створюють регіональні партійні ініціативи. Хоча ці проекти офіційно зареєстровані як загальнонаціональні партії, вони концентрують свої зусилля, вплив і пріоритети на конкретних регіонах або навіть окремих містах. Важливо зазначити, що ці приклади не є прикладом моделі партійного патронажу над регіональними процесами, а радше підкреслюють вплив окремих політиків, відокремлених від усталених політичних брендів [10].

Інтеграція партійних характеристик у місцеві політичні ландшафти тісно пов'язана з процесами децентралізації. На місцевому рівні політичні партії, які слугують інституційною основою для їхньої діяльності, не можуть діяти незалежно. Представники партійних організацій беруть на себе відповідальність за регіональне управління через обрання депутатами чи посадовими особами органів місцевого самоврядування. З огляду на норми, встановлені на поточному етапі реформи децентралізації, до компетенції партій належать:

- 1) фінансові повноваження. Сюди входять рішення, пов'язані із зовнішніми запозиченнями та вибором установи для управління коштами місцевого бюджету, особливо щодо бюджету розвитку та власних надходжень бюджетних установ;
- 2) надання основних адміністративних послуг. Політичні партії відіграють певну роль у визначенні та сприянні наданню основних адміністративних послуг;

3) підтримання правопорядку та громадської безпеки. Партії сприяють встановленню принципів та здійсненню заходів для забезпечення правопорядку та громадської безпеки;

4) реалізація містобудівної політики. Сторони беруть участь у формуванні та реалізації містобудівної політики, серед інших обов'язків [12, с. 26-27].

Після здобуття Україною незалежності місцеві політичні партії прагнули посилити свій вплив. Їхній вплив зводився переважно до певної форми адвокації, що передбачала мобілізацію політичної або електоральної підтримки для вирішення питань та реалізації проектів, на які члени партії мали вплив у центральних органах влади. Повноваження представників місцевих партійних організацій стали предметом дискусій після початку реформи децентралізації та прийняття Виборчого кодексу України.

На думку аналітиків Центру Разумкова, місцеві вибори 2020 року характеризувалися примусовою партійністю, що призвело до формування органів місцевої влади, які були названі «формально партійними» [1, с. 228]. Це свідчить про те, що на виборах переважала законодавча вимога щодо партійної належності, а не органічне відображення політичної системи через призму партійної структури (чого насправді не було). Попередження під час початкового впровадження законодавчих змін щодо участі партій у місцевих виборах надійшло від української дослідниці М. Кармазіної. Вона виокремила невирішені питання, серед яких:

1) зміна виборчої системи. Виступаючи за пропорційну систему як на національному, так і на регіональному чи місцевому рівнях. Залишатися поза партією означає втратити конституційне право бути обраним;

2) функціонування регіональних політичних сил. Громадянин, не виявляючи інтересу до загальнонаціональних партій, не може легально створити партію для регіональних виборів. Домінування регіональних інтересів над

загальнонаціональними може становити загрозу цілісності держави [21, с. 144-146].

Ризики, пов'язані з участю партій у політичному процесі, на які впливає законодавство та стан партійної системи, поширюються і на фінансовий аспект. Відсутність традиції прозорої фінансової звітності центральних партійних організацій перешкоджає ефективності відповідних механізмів у діяльності місцевих осередків. Це виходить за рамки таких питань, як неправильно маркована реклама або суперечливі звіти про бюджети виборчих кампаній. Непрозорість партійного бюджетування затушовує розуміння зв'язків партії з бізнес-кланами або групами промислового тиску. Це викривлений аспект механізмів партійної підзвітності, який є ключовим елементом у виконанні політичною партією своєї функції – представництва народу.

На місцевих виборах 2015 року акцент робився на просуванні партійних брендів шляхом активізації місцевих осередків для підвищення впізнаваності та впізнаваності партії на центральному рівні. Однак на виборах 2020 року динаміка змінилася: тепер партії прагнуть посилити вплив своїх місцевих осередків, отримавши значні повноваження, зокрема фінансові. Цей зсув проявляється у створенні регіональних партійних об'єднань та їхньому помітному успіху у формуванні місцевих рад [25]. Це свідчить про поступовий відхід від традиційної ролі простого «обслуговування» центральних офісів і штабів, сигналізуючи про розширення повноважень і незалежність місцевих осередків, хоча певний інтерес до збереження традиційної функціональності все ще зберігається.

Крім того, виборча кампанія 2020 року стала свідком помітного збільшення кількості активних політичних претендентів. Хоча протистояння між двома основними «гравцями» зберіглося переважно на рівні виборів міських голів, характер партійних протистоянь вийшов за межі традиційних ярликів «провладності» та «опозиційності» [31, с. 85]. Зокрема, інтереси учасників виборів набули більш стратегічного характеру, використовуючи складні, а часом

конформістські та опортуністичні засоби для досягнення своїх цілей. Цей зсув відображає ширшу еволюцію політичного ландшафту, де партії адаптуються до більш тонкого та багатогранного підходу до виборчої конкуренції.

Щодо динаміки розвитку місцевих партій та ролі регіональних осередків у взаємодії між регіональними та національними елітами, то останні політичні практики свідчать про значні розбіжності в електоральних уподобаннях ключових політичних партій на центральному та регіональному рівнях [33]. Ця диспропорція проявляється в домінуванні політичних партій з обмеженим регіональним представництвом на центральному рівні, тоді як на регіональному рівні окремі партійні проекти обмежують свою діяльність окремими регіонами або кількома регіонами. Таку розбіжність можна пояснити різними факторами, серед яких:

1) недоліки місцевого партійного будівництва. Це проявляється у відсутності ефективної організаційної структури національних політичних партій. У деяких випадках парламентські партії взагалі не мають регіональних осередків;

2) домінування неформальної складової. На місцевому рівні відносини між партійними організаціями часто регулюються неформальними компонентами. Зокрема, можуть виникати правлячі коаліції між ідеологічно полярними партіями, що виправдовується необхідністю «деполітизації» місцевого самоврядування;

3) інституційна слабкість на регіональному рівні. Прикладом цього є протистояння між головами обласних державних адміністрацій (ОДА) та районних державних адміністрацій (РДА) з одного боку та представницькими органами з іншого. Спостерігалися випадки, коли депутати місцевих рад приймали численні звернення до керівництва держави із закликами до відставки посадових осіб центральних органів влади [8].

Як зазначив О. Л. Тупиця: «Виходячи з цього, можна зробити висновок, що реформа децентралізації, яка на сьогоднішній день ще перебуває у незавершеному стані, призвела до інституціоналізації регіональних груп впливу та перетворила їх

у неформальний політичний інститут. Регіональні групи впливу, не зважаючи на їх неформальний характер, мають свою структуру, свій функціонал та стають надійним інструментом рекрутування регіональних еліт. В свою чергу загальнонаціональні партійні структури, у багатьох випадках зосередженні на загальнонаціональному порядку денному, а взаємодія з регіональними акторами не є пріоритетним напрямом у комунікаційній стратегії даних структур» [34, с 99].

Таким чином, можна стверджувати, що політичні партії розширюють сфери свого впливу не лише в загальнонаціональних політичних процесах, але й у формуванні регіональних політичних ландшафтів. Цьому сприяє діяльність, у тому числі й електоральна, місцевих партійних організацій. На еволюцію партійного впливу на суспільно-політичні процеси значною мірою впливають кілька ключових чинників:

1) вирішальну роль відіграє розширення вітчизняного законодавства, яке надає політичним партіям більше можливостей для участі у формуванні представницьких органів влади різних рівнів;

2) інститут виборів виступає лакмусовим папірцем, який вимірює вплив партій та демонструє їхню участь у важливих суспільних процесах. Він слугує барометром рівня демократичної політичної боротьби та конкуренції;

3) реформа децентралізації стає трансформаційною силою, наділяючи політичні партії, як суб'єктів місцевого самоврядування, реальними повноваженнями на місцях. Ця реформа виступає каталізатором, залучаючи низові партійні структури до політичного процесу;

4) перетин громадської думки щодо існування та діяльності політичних партій, хоч і поступово, але відображає зростання довіри до інституту політичних партій. Громадяни також визнають роль партій у демократичних процесах [2, с. 34-35].

По суті, партії зміцнили свій вплив на формування регіонального політичного ландшафту, отримавши реальну владу на низовому рівні. Місцеві

вибори, зберігаючи традицію регіональних партійних проектів і виходячи за рамки тиражування конфігурацій, які спостерігалися під час парламентських кампаній, можуть бути для електорату незначними, але вони мають важливе значення для державотворення. У контексті нової децентралізації та виборчого законодавства перед партіями стоїть завдання розвивати свої людські ресурси та зосередитися на оновленні місцевих еліт з компетенціями, що відповідають основним повноваженням органів державної влади та місцевого самоврядування.

Майбутні дослідження мають бути спрямовані на розробку та презентацію моделей, які оптимізують комунікацію між політичними партіями, урядом та громадянським суспільством. Ці моделі мають впорядкувати механізми публічної політики на всіх рівнях її реалізації, сприяючи створенню більш ефективного політичного ландшафту, заснованого на співпраці.

Отже, всебічний аналіз зарубіжного досвіду правового регулювання участі політичних партій у місцевих виборах дає Україні неоціненну інформацію та можливості. Запровадження механізмів, що забезпечують рівний доступ до ресурсів, справедливе представництво та захист політичного плюралізму, може суттєво сприяти демократичному розвитку країни, особливо на місцевому рівні.

Крім того, інституціоналізація впливу політичних партій на формування структур місцевого самоврядування виходить на новий рівень першорядного значення. Створення надійних інституцій, які сприяють конструктивній взаємодії між політичними партіями та органами місцевого самоврядування, може підвищити ефективність та результативність процесів прийняття рішень на місцевому рівні. Добре структурована система не лише зміцнить демократичне врядування, але й створить середовище, сприятливе для реалізації прагнень громадян.

Вдосконалення правової та інституційної підтримки політичних партій на місцевому рівні є багатогранною справою з далекосяжними наслідками для демократичного устрою країни. Україна перебуває на вирішальному етапі, і,

використовуючи іноземний досвід та надаючи пріоритет інституціоналізації, вона може зміцнити свої демократичні інститути, сприяючи створенню політичного середовища, яке справді відображає волю та інтереси різноманітних громадян країни.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі сформовано ряд теоретичних, методичних і практичних положень щодо політичних партій на місцевих виборах. Основні результати дослідження знайшли відображення у висновках і пропозиціях в контексті визначених у роботі мети і завдань.

1. Проаналізовано існуючу наукову літературу про політичні партії як предмет політичної теорії виявило багатий масив досліджень, що відображають значення політичних партій у ширшому політичному ландшафті. Політична партія представляє собою структуровану та організовану групу, яка об'єднується навколо спільних політичних цінностей та цілей. Її роль у демократичних суспільствах є фундаментальною, оскільки вона слугує каналом участі громадян, механізмом артикуляції політики та ключовим гравцем у функціонуванні представницької демократії. Як політичні суб'єкти, партії уособлюють складнощі та нюанси політичного життя, виступаючи важливими складовими у тканині врядування. Синтез цих теоретичних поглядів заклав основу для розуміння багатогранної ролі та функцій політичних партій як у національному, так і в місцевому контекстах.

2. Виявлено, що суспільно-політичні зміни, включаючи технологічний прогрес і демографічні зрушення, впливають на функції та стратегії політичних партій. Результати дослідження підкреслили необхідність для політичних партій адаптуватися до соціальних тенденцій, що розвиваються, використовуючи технологічний прогрес для ефективної взаємодії з різними демографічними групами. Особливо чутливими є політичні партії, які беруть участь у місцевих виборах, адже саме вони мають відчувати, що турбує їх електорат та адаптуватися до його вимог. Ця адаптивність виявилася вирішальною для того, щоб політичні партії залишались актуальними у сучасному політичному ландшафті як в Україні, так і в Європі.

3. Проведена оцінка адаптивності політичних партій в Україні та світі висвітлила виклики та можливості. Хоча дослідження виявило приклади стійкості

до інновацій, воно також підкреслило постійну потребу політичних партій орієнтуватися в складних соціально-політичних змінах. Було виявлено, що ця адаптивність залежить від здатності партій враховувати прагнення та проблеми місцевих громад.

4. Під час аналізу історичних чинників, що сформували сучасний ландшафт в якому діють політичні партії на місцевому рівні в Україні, було виявлено тонкий взаємозв'язок історичних подій, динаміки влади та суспільних трансформацій. Як перші політичні партії часі Австро-Угорської та Російської імперій, нинішні партії майже нічим від них не відрізняються: лідерський розбудови партії; декларація популістичних намірів у передвиборчих програмах та не довге за існуванням у часі. Це історичне коріння залишило незгладимий відбиток на природі та характері політичних партій, впливаючи на їхні структури, ідеології та відносини з місцевими громадами. Адже між початком формування перших українських політичних партій до відновлення незалежності України, був 70 річний період майже безальтернативного панування комуністичної партії, виклик якій кидали лише не численні підпільні суспільно-політичні рухи дисидентів. Тому, становлення політичних партій та особливо їх діяльність на місцевому рівні ще будуть переживати свій розквіт.

5. Було визначено внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на діяльність політичних партій на місцевому рівні в Україні. Було виявлено, що внутрішні фактори, такі як лідерський тип побудови партій, утворення політичних проєктів на одні вибори та довге зневажання важливістю місцевих виборів. Після початку реформи децентралізації, політичні партії та діячі знову звернули увагу на місцевий виборчий процес та активно почали до нього долучатися. Мери великих міст почали утворювати власні політичні партії задля власної підтримки.

Окрім внутрішніх факторів, політичні партії також активно взаємодіють із зовнішніми факторами. Основним фактором, що формував поведінку та ефективність політичних партій на місцевому рівні була спочатку ідеологічна

спрямованість політичних партій, а згодом на заміну прийшлося обирати за зовнішньополітичним баченням: проєвропейським чи проросійським. Після Революції Гідності, основним зовнішнім фактором, який впливав на політичні партії стала війна росії проти України. І досі, цей фактор є вирішальним для діяльності на місцевому рівні.

6. Порівняльний аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду надав цінну інформацію щодо ефективних механізмів правового регулювання діяльності політичних партій на місцевому рівні. Участь політичних партій, зокрема нових та невеликих, визначає необхідну роль у функціонуванні та розвитку демократії в Україні. Зрозуміло, що на шляху до зміцнення демократичних процесів в країні, ключову значущість мають правові реформи, спрямовані на перегляд критеріїв реєстрації партій та надання їм фінансової та матеріально-технічної підтримки.

Зазначено, що ці реформи можуть відіграти важливу роль у формуванні більш інклюзивного та динамічного політичного ландшафту. Спрямовані на підвищення прозорості, інклюзивності та справедливого розподілу ресурсів, вони мають потенціал сприяти процвітанню демократії, де різноманітні голоси громадян можуть брати активну участь у формуванні майбутнього країни. Ці реформи є не лише важливим кроком у напрямку покращення умов для функціонування партій, але й демонструють зобов'язання перед ідеалами справедливості та репрезентативності в політичному процесі.

Отже, враховуючи важливість внесення позитивних змін у сферу регулювання політичних партій, можна стверджувати, що ці реформи стануть важливим кроком на шляху до створення стійкої та ефективної системи, що сприятиме активній участі громадян у політичному процесі та сприятиме становленню сучасної демократії в Україні.

7. Розроблено рекомендацій щодо стратегії посилення інституціоналізації впливу політичних партій на структури місцевого самоврядування в Україні. Ці рекомендації ґрунтуються на синтезі теоретичних положень, емпіричних

спостережень та порівняльного аналізу і мають на меті запропонувати дорожню карту для посилення ролі та впливу політичних партій у місцевому самоврядуванні.

Основою для посилення інституціоналізації політичних партій має стати розширення української законодавчої бази, яке має створити сприятливі умови для утворення та діяльності нових політичних партій. Розширене державне фінансування, дозволить зменшити вплив бізнесових груп на місцеві органи самоврядування та прискорить розбудову партійних осередків.

Окрім цього, має бути розроблений дієвий механізм щодо припинення діяльності політичної партії у разі того, якщо вона не бере участі у виборчому процесі.

Політичні партії мають стати більш інклюзивними та відкритими до виборців. Має бути сформована чітка процедура звітності про фінансування політичної партії, майна кандидатів на посади в місцевих органах самоврядування та їх сімей.

Таким чином, ця кваліфікаційна магістерська робота робить внесок в академічний дискурс про політичні партії, пропонуючи комплексне дослідження їх ролі, адаптивності, історичного коріння, внутрішньої та зовнішньої динаміки, правової бази та стратегічних наслідків в контексті місцевих виборів. Висновки та рекомендації є цінним ресурсом для повоєнної діяльності та регламентації політичних партій на місцевому рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безена І. М. Управління стратегічним розвитком громади: публічна влада й інститути громадянського суспільства в умовах децентралізації. Право та державне управління. Збірник наукових праць. 2020. № 1. Том 2. С. 223-229.
2. Бигар Є.А., Линецький М.В. «Добре врядування» як дієвий інструмент демократизації публічного управління та запобігання корупції: підходи і алгоритми впровадження на місцевому рівні. Наукові перспективи. 2022. № 1(19). С. 33-42.
3. Бородін Є., Безена І. Марк Е. Генсон про шляхи демократизації та децентралізації публічних інституцій держави. Публічне управління та митне адміністрування : науковий журнал. 2019. № 10. С. 100–102. URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2019/3/25.pdf> (дата звернення 12.11.2023)
4. Виборчий кодекс України: Кодекс України від 19.12.2019 р. № 396-IX : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 27.11.2023).
5. Висоцький В. М. Політичні партії в процесі модернізації політичної системи України. Південноукраїнський Правничий Часопис. 2014 р. с. 3-6.
6. Відкрита лекція Івана Крастева: Глобальна політика протесту. Критика. 2014 URL: <https://krytyka.com/ua/media/video-vidkryta-lektsiya-ivana-krasteva-hlobalna-polityka-protestu> (дата звернення: 01.11.2023).
7. Гапоненко В. А. Концептуальна модель інституційних передумов демократизації політичної системи України. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.01 «Теорія та історія політичної науки». Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова / Гапоненко Віра Анатоліївна. Київ, 2020. 441 с.
8. Горбатюк М. Вплив регіональної та місцевої політичних еліт на проведення реформи децентралізації у Вінницькій області. ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2020 р. URL:

https://ipiend.gov.ua/wpcontent/uploads/2020/02/gorbatuk_vplyv.pdf. (дата звернення: 14.11.2023).

9. Закон України «Про політичні партії в Україні». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text> (дата звернення: 02.11.2023).

10. Звіт про місцеві вибори в Україні 2015 року. Міжнародна фундація виборчих систем (IFES) URL:<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168062e26c> (дата звернення: 22.11.2023).

11. Касьянов Г. Політичний досвід самостійної України. Державотворчий процес в Україні (1991–2006). К. : Наукова думка, 2007. С. 160–237

12. Комарницький В. В. Місцеві організації політичних партій України в умовах реформи децентралізації / В. В. Комарницький // Політикус : наук. журнал. – 2020. – № 1. – С. 24-30.

13. Конончук С. Динаміка партійного представництва в Україні після Революції Гідності. К. : ТОВ «Агентство Україна», 2016. 44 с.

14. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР//База даних «Законодавство України» / ВР України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.10.2023).

15. Копинець Ю. Ю. Вплив сучасних тенденцій розвитку партійних систем країн Європейського Союзу на еволюцію та функціонування партійної системи України: дисертація на здобуття наукового ступеня к. політ. н. Львівський національний університет імені Івана Франка: спеціальність 23.00.02 «Політичні інститути і процеси» / Копинець Юрій Юрійович, Ужгород, 2021, 269 с.

16. Кошляк І. І. Основні проблеми інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах. Інвестиції: практика та досвід 2023, 12: с. 174-180.
17. Куц Г. М. Демократичні принципи в освітньому процесі: політико культурний контекст. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія : Політологія. 2018. № 2. С. 46-56.
18. Малик Я. Й. До питання про взаємодію органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні. Ефективність державного управління. 2015. № 43. 295-302.
19. Малко Р. Фейкові, брате, часи настали. Як розуміти величезне розмаїття партій на місцевих виборах. Український тиждень. 2015. № 42. С. 18–20.
20. Мальгин А. Український регіоналізм: масова свідомість та ідеологія еліти. URL: http://dialogs.org.ua/issue_full.php?m_id=6902 (дата звернення: 21.11.2023).
21. Остапець Ю. О., Манайло-Приходько Р. Ю. Націоналізація/регіоналізація як дилемність у розвитку партійної системи України упродовж 1991–2015 років. Політичні партії і вибори: українські та світові практики : зб. ст. і тез за результатами наук. конференції «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 3 листопада жовтня 2018 року / відп. за випуск Анатолій Романюк, Віталій Литвин, Ігор Осадчук. Львів: Простір-М, 2018. Вип.3. С.141–158 (284 с.).
22. Офіційний сайт Центральної Виборчої Комісії. 2023. URL: <http://www.cvk.gov.ua> (дата звернення: 27.10.2023).
23. Палінчак М., Остапець Ю., Лешанич М. Особливості процесу інституалізації політичних партій і партійної системи України в умовах демократичного транзиту. Ужгород: Ліра, 2021. 240 с.
24. Парламентської Асамблеї Ради Європи «Свобода вираження поглядів та переконань і функціонування парламентської демократії в Україні»:

Резолюція No 1239 від 25.01.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_601#Text (дата звернення 05.11.2023).

25. Партії регіонів: у що і як грають регіональні групи впливу на полях незавершеної децентралізації. Український Інститут Майбутнього. 2021. URL: <https://uifuture.org/publications/dopovid-vidnosyny-kyyeva-iregioniv-perezavantazhennya> (дата звернення: 13.11.2023).

26. Політичні партії в Україні: скільки зареєстровано та скільки беруть участь у виборах. Слово і діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/02/15/infografika/polityka/politychni-partiyi-ukrayini-skilky-zareyestrovano-ta-skilky-berut-uchast-vyborax> (дата звернення: 25.10.2023).

27. Політичні партії України напередодні парламентських виборів: стан і тенденції. Національна безпека і оборона. 2001. № 12. С. 15–61.

28. Про внесення змін до Конституції України: Закон України від 8 грудня 2004 р. № 2222-IV. – URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0> (дата звернення: 02.11.2023).

29. Розумний М., Павленко І. Партійне законодавство та розвиток політичних партій в Україні. К. : НІСД, 2015. 20 с

30. Роман Шпорлюк. Комунізм і націоналізм: Карл Маркс проти Фрідріха Ліста. — К., 1998. — С. 120-144.

31. Старикова Г. В. Сучасний стан демократизації публічного управління на регіональному рівні. Наукові перспективи № 8(26) 2022 р. с. 81-97. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/2366/2369> (дата звернення: 13.11.2023).

32. Теоретико-методологічні підходи до вивчення суспільно-політичних інститутів та процесів: колективна монографія / за заг. ред.: Юрія Остапця і Маріана Токаря; [авт. колект.: С. Асланов, І. Вегеш, М. Вегеш, А. Дербак, М. Зан, Г. Зеленько, Н. Кічера, А. Ключкович, М. Колодій, Г. Кумар, М. Лендбель, Ю. Остапець, А. Романюк, М. Токар, К. Червеньяк, М. Шелемба, Мих. Шелемба]; Каф.

політ. і держупр.; Ужгород. нац. ун-тет. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра» 2022. С. 255–276.

33. Токар М. М. Регіональна політична еліта: тенденції творення. Науковий вісник Ужгородського університету. 2009. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/13941/1.pdf> (дата звернення: 11.11.2023).

34. Тупиця Л. О. Реформа децентралізації та її вплив на стан партійної системи сучасної України. Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса, Сер.: Політичні науки, 2023 р. с. 94-100.

35. У кольорах «помаранчевої революції» / Загальна редакція та упорядкування Ю. Шаповала. К. : ТОВ УВПК «ЕксОб», 2007. 308 с

36. Фукуяма Ф. «Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривденості». Київ : Наш Формат, 2020. 192 с.

37. Черетун Д. Вибори-2020: у кого з парламентських партій найуспішніша кампанія? Чесно. URL: <https://www.chesno.org/post/4488/> (дата звернення: 05.11.2023).

38. Шамайда Т. Рух на Схід. Підтримка українських партій на Сході і Півдні повільно, але неухильно зростає. URL: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/48892/Ruh_na_Skhid_Pidtrymka_ukrajinsky_h_partij_na (дата звернення: 12.11.2023).

39. Arendt Hannah. Crises of the Republic; lying in politics, civil disobedience on violence, thoughts on politics, and revolution. New York. University of Illinois Urbana-Champaign (PZ). 1972.

40. Bruce L. Kinzer. J.S. Mill and the Problem of Party. Cambridge University Press Vol. 21, No. 1 (Autumn, 1981), pp. 106-122.

41. Caramani D. The Nationalization of Politics. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 369 p

42. Cas Mudde, Cristóbal Rovira Kaltwasser Populism: A Very Short Introduction. Oxford University Press. 2017.
43. Charles Taylor. Democracia Republicana / Republican Democracy 9789560003249, 109 pages, April 2012
44. David Easton. A Re-Assessment of the Concept of Political Support. Cambridge University Press. Vol. 5, No. 4 (Oct., 1975), pp. 435-457.
45. Giovanni Sartori. Parties and Party Systems: A Framework for Analysis. 18 p. URL: https://moodle2.units.it/pluginfile.php/551036/mod_resource/content/1/Sartori%2C%20Parties%20and%20party%20systems.pdf (дата звернення: 15.10.2023).
46. Hanna Pitkin. Annual Review of Political Science. Vol. 18:1-10 (Volume publication date May 2015). First published online as a Review in Advance on March 2, 2015.
47. Harold D. Lasswell. The Future of Political Science. 278 p.
48. J. A. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy (London, 1961) p. 279.
49. James Madison. Federalist №. 14 Objections to the Proposed Constitution From Extent of Territory Answered. URL: <https://guides.loc.gov/federalist-papers/text-11-20#s-lg-box-wrapper-25493285> (дата звернення: 14.10.2023).
50. Jane Mansbridge. Self-Interest in Political Life. Sage Publications, Inc. Vol. 18, No. 1 (Feb., 1990), pp. 132-153.
51. John Rawls A Theory of Justice. 1999 275 p.
52. Joseph A Schlesinger, Mildred S Schlesinger. Maurice Duverger and the Study of Political Parties. French Politics volume 4, pages 58–68. 2006.
53. Kathleen Hall Jamieson, How Russian Hackers and Trolls Helped Elect a President, Oxford University Press, 2018, ISBN 978-0-19-091581-0

54. Kenneth N. Waltz. The Politics of Peace. *International Studies Quarterly* Published By: Oxford University Press Vol. 11, No. 3 (Sep., 1967), pp. 199-211 (13 pages).
55. Oxford English Dictionary: Political party. URL: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803100334707> (дата звернення: 15.10.2023).
56. Patrice Duran. Max Weber and the Making of Politicians: A Sociology of Political Responsibility. *Max Weber Studies*. Vol. 9, No. 1/2, Special Issue on Max Weber and the Political (JANUARY/JULY 2009), pp. 51-93.
57. Robert A. Dahl. *On Democracy*. Yale University Press - Veritas Paperbacks/ 1998. 288 p.
58. Robert E. Goodin, *Green Political Theory*. Cambridge: Polity Press. 240 pp.
59. Robert Michels. *Political parties*. Translated by Eden and Cedar Paul. Batoche Books. Kitchener. 2001. 266 p. URL: <https://historyofeconomicthought.mcmaster.ca/michels/polipart.pdf> (дата звернення: 02.11.2023).
60. Samuel P. Huntington. *Political Development and Political Decay*. Published By: The Johns Hopkins University Press. Vol. 17, No. 3 (Apr., 1965), pp. 386-430.
61. Sidney Verba. Would the Dream of Political Equality Turn out to Be a Nightmare? *American Political Science Association*. Vol. 1, No. 4 (Dec., 2003), pp. 663-679.
62. V.O. Key. *Political Parties. Three Part Political Party Model*. 1948. 139 p.
63. Zeynep Tufekci. “Not This One” Social Movements, the Attention Economy, and Microcelebrity Networked Activism. *American Behavioral Scientist* 57(7). 2012: p. 848-870.

ДОДАТКИ

Додаток А

Результати парламентських виборів 1994 року.

Назва партії	К-ть мандатів
Комуністична партія України	96
Народний рух України	21
Селянська Партія України	16
Соціалістична партія України	14
Українська республіканська партія	11
Конгрес українських націоналістів	5
Партія праці	5
Партія демократичного відродження України	3
Соціал-демократична партія України	2
Демократична партія України	2
Громадянський конгрес України	2
Українська консервативна республіканська партія України	2
Християнсько-демократична партія України	1
Українська національна асамблея	1
Партія економічного відродження Криму	1
<i>Партійних депутатів всього</i>	<i>182</i>
<i>Позапартійних депутатів всього</i>	<i>233</i>
Усього	415

Додаток Б

**Індекс територіального покриття політичних партій та виборчих блоків, які
взяли участь у виборах до ВР України (1998 р.)**

Партія/ Виборчий блок/ Виборче об'єднання	Кількість кандидатів у багатоманд атних виборчих округах	ІТП, %	Кількість кандидатів у одномандат них виборчих округах	ІТП, %	ІТП всього
КПУ	224	99,5	174	77,3	88,4
НРУ	219	97,3	186	82,6	89,5
ПЗУ	77	34,2	115	51,1	42,6
НДП	184	81,7	108	48,0	64,8
ВО «Громада»	223	99,1	181	80,4	89,7
ПСПУ	83	36,8	74	32,8	34,8
СДПУ(о)	178	79,1	128	56,8	67,9
АПУ	185	82,2	85	37,7	59,9
ПРП	190	84,4	83	36,8	60,6
ВБ «Національ- ний фронт»	180	80,0	164	72,8	76,4
ВБ «Партія праці та Ліберальна партія – РАЗОМ»	210	93,3	116	51,5	72,4
ВБ «Вперед, Україно!»	150	66,5	53	23,5	45,0

Продовження додатку Б

ВВ «НЕП»	167	74,2	103	45,7	59,9
ВБ «За правду, за народ, за Україну» (ВБ «СПУ та СелПУ»)	199	88,4	129	57,3	72,8
ПП «Союзь»	30	13,3	12	5,3	9,3
УНА	42	18,6	52	23,1	20,85
ПРВУ	102	45,3	46	20,4	32,8
СДПУ(о)	121	53,7	42	18,6	36,1
ВБ «Трудова Україна»	112	49,7	48	21,3	35,5

Додаток В

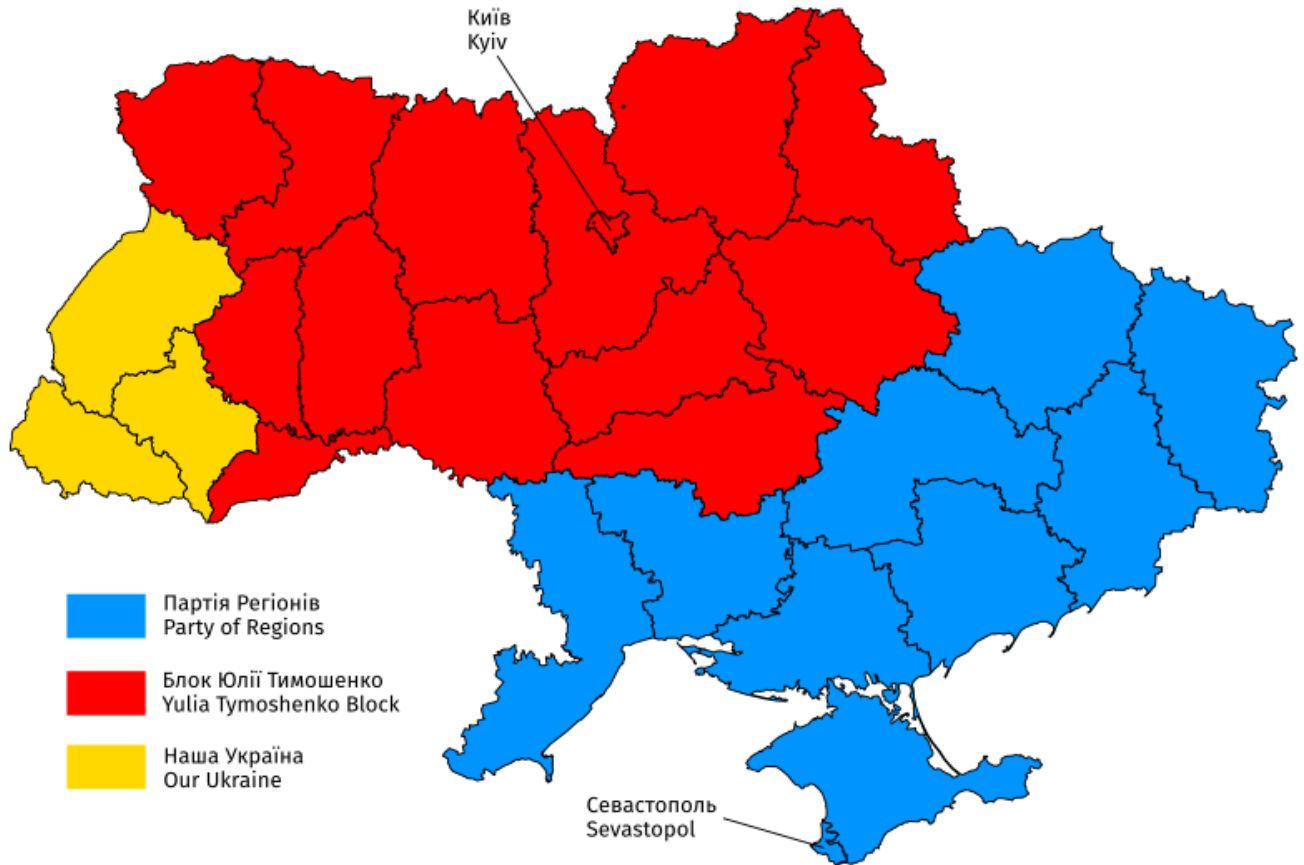
**Індекс територіального покриття політичних партій та виборчих блоків, які
взяли участь у виборах до ВР України (2002 р.)**

Партія/ Виборчий блок/ Виборче об'єднання	Кількість кандидатів у багатоманд атних виборчих округах	ІТП, %	Кількість кандидатів у одномандат них виборчих округах	ІТП, %	ІТП всього
ВБ В. Ющенко «Наша Україна»	188	83,5	177	78	80,75
КПУ	208	92,4	203	90,2	91,3
ВБ «За ЄДУ»	204	90,6	120	53,3	71,9
БЮТ	179	79,5	3	1,3	40,4
СПУ	205	71,1	205	91,1	81,1
СДПУ(о)	207	92	79	35,1	63,5
ВБ «Наталії Вітренко»	130	58,5	105	46	52,2

Продовження додатку В

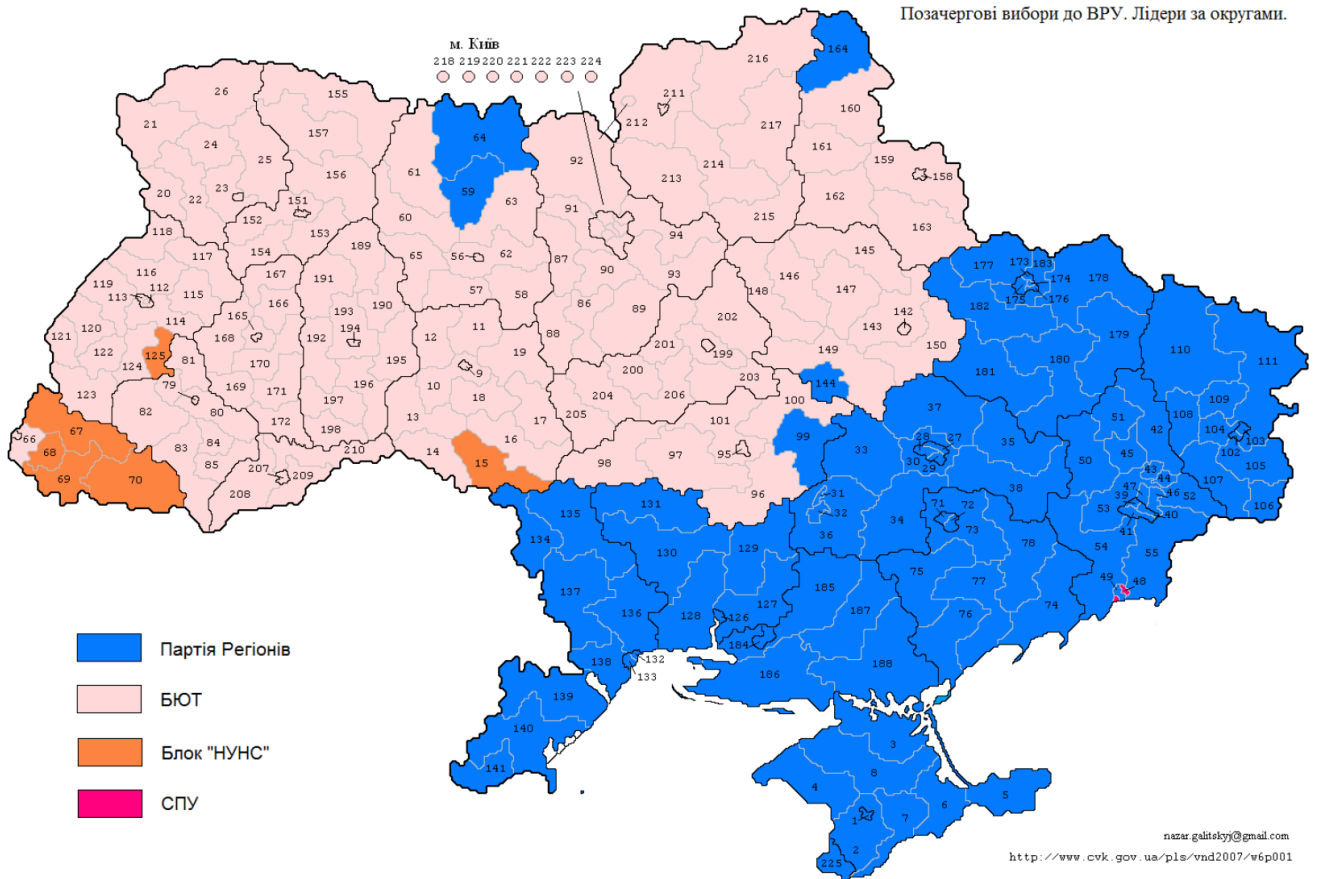
ВПО «Жінки за майбутнє»	201	89,3	9	4	46,6
ВБ «КОП»	89	39,5	0	0	19,7
ПЗУ	194	86,2	13	5,7	45,9
ПП «Яблуко»	104	46,2	135	60	53,1
ВБ «Єдність»	157	69,7	114	50,6	60,1
ВБ «ДемПУ- ДС»	196	87,1	32	14,2	50,6
ВБ «руський блок»	105	46,6	9	4	25,3
ВБ «ЗУБР»	27	12	0	0	6
СелПУ	83	36,8	32	14,2	25,5
УНА	59	26,2	4	1,5	12,8

Додаток Г

Політичні партії та виборчі блоки які перемогли у областях на парламентських та місцевих виборах 2006 року.

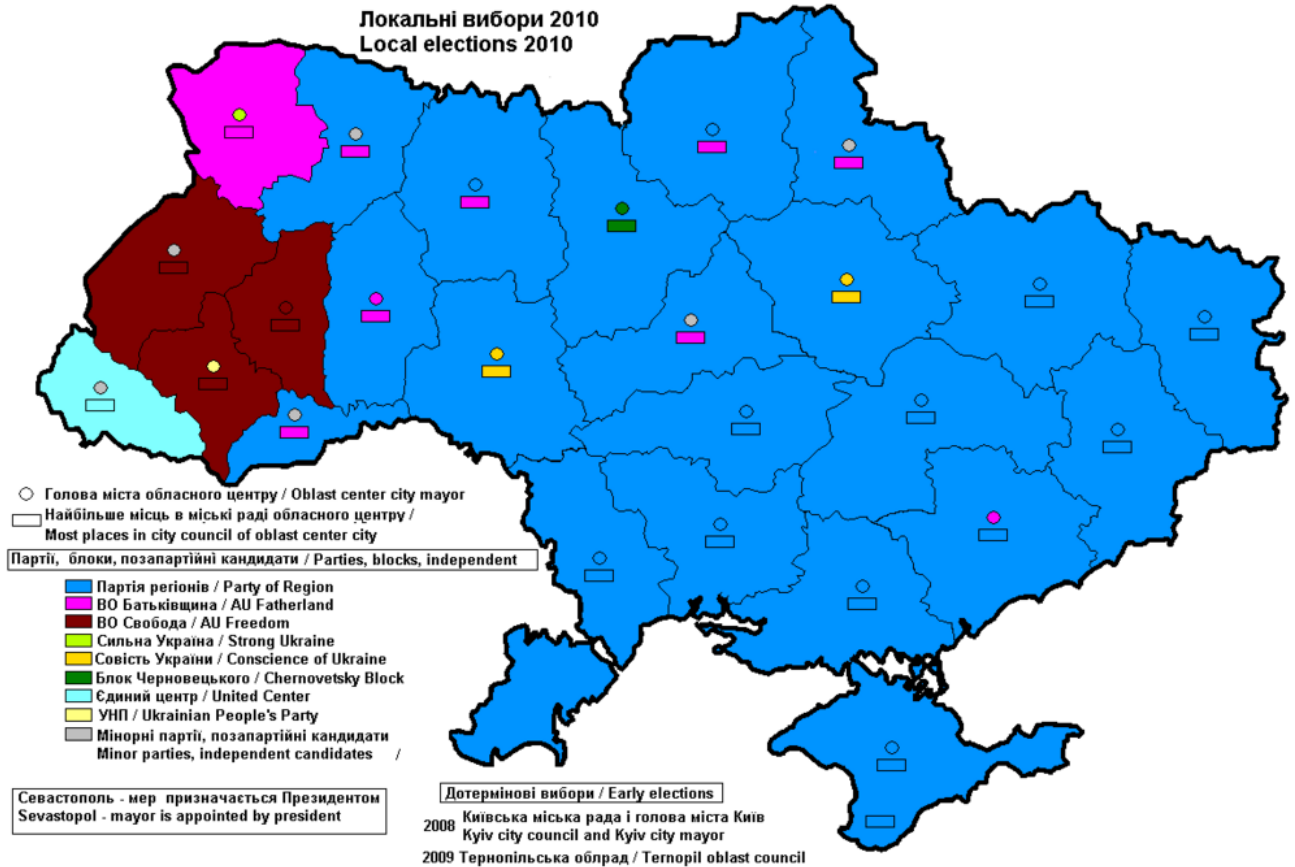
Додаток Д

Політичні партії та виборчі блоки які перемогли у областях на позачергових парламентських виборах 2007 року

Додаток Е

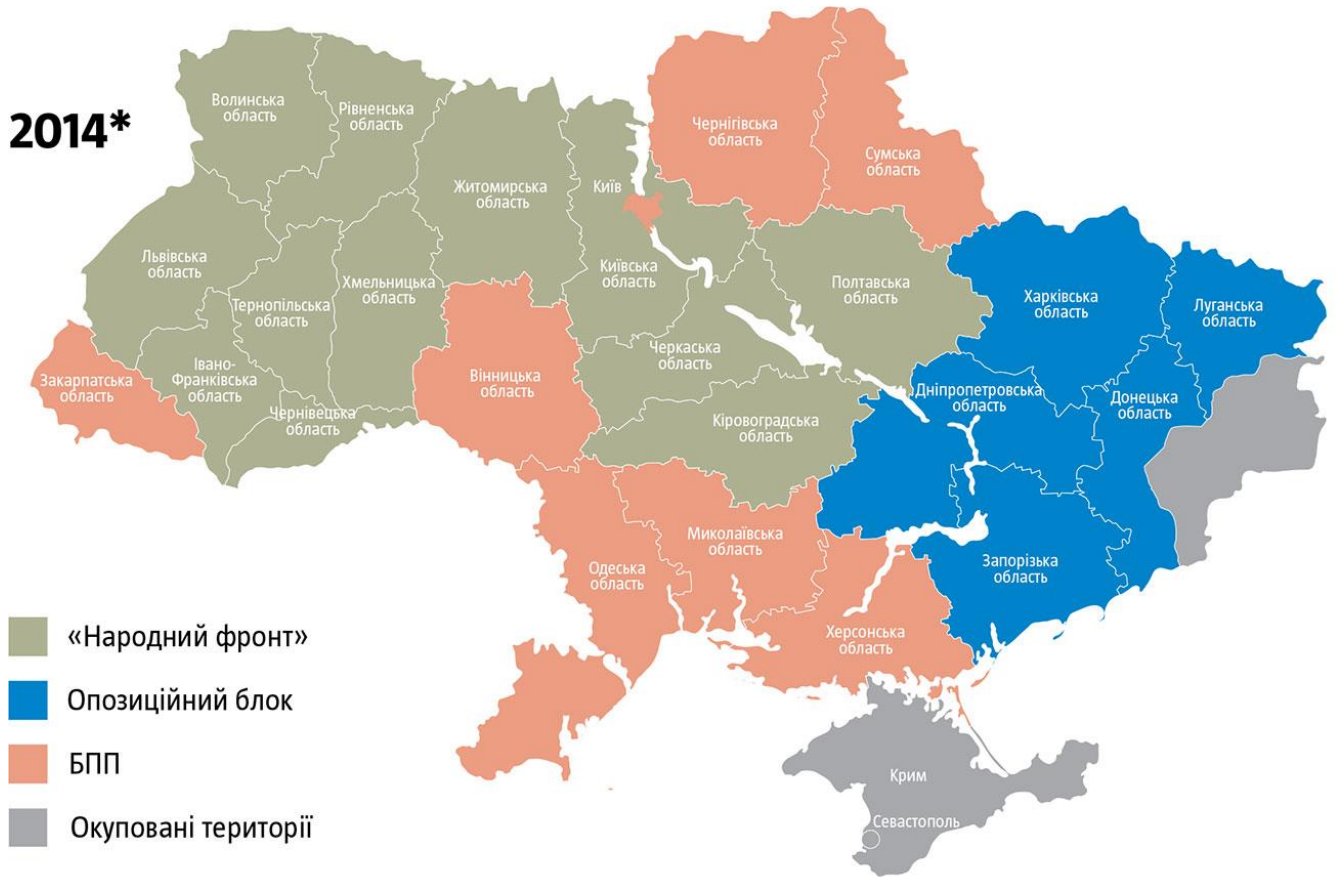
Політичні партії та виборчі блоки які перемогли у областях на місцевих виборах 2010 року.

Додаток 3

Політичні партії які перемогли у багатомандатних виборчих округах на позачергових парламентських виборах 2014 року

*Вибори-2014 у Криму та Севастополі не відбулися через окупацію. На Донеччині та Луганщині вибори відбулися в частині регіону
За даними ЦВК

Додаток Й

**Кількість непарламентських партій, які пройшли до місцевих рад депутатів
за результатами місцевих виборів 2015 р.**

Регіон / Область	Обласні ради	Ради міст обласного значення	Районні ради
Захід			
Івано-Франківська	3 з 6	12 у 6 радах	11 у 14
Львівська	5 з 9	13 у 9	12 у 20
Тернопільська	4 з 8	5 у 4	10 у 17
Рівненська	3 з 6	9 у 4	10 у 16
Волинська	3 з 7	3 у 7	8 у 16
Чернівецька	5 з 10	9 у 2	
Закарпатська	3 з 6	10 у 5	10 у 13
Центр			
Київ	-	-	-
Київська	3 з 8	18 у 12	18 у 25
Вінницька	3 з 8	14 у 6	13 у 27
Кіровоградська	3 з 8	9 у 4	12 у 21
Полтавська	6 з 10	9 у 6	14 у 25
Хмельницька	3 з 7	12 у 6	14 у 20
Черкаська	5 з 8	14 у 6	14 у 20
Житомирська	3 з 8	8 у 5	19 у 23
Сумська	4 з 8	11 у 7	13 у 18
Чернігівська	3 з 7	5 у 4	7 у 22
Південний Схід			
Дніпропетровська	2 з 7	10 у 13	9 у 22
Запорізька	3 з 8	8 у 5	8 у 20
Донецька	-	-	-
Луганська	-	-	-
Харківська	2 з 6	13 у 7	11 у 27
Одеська	3 з 6	10 у 7	12 у 26
Миколаївська	4 з 7	7 у 5	8 у 19
Херсонська	2 з 7	7 у 4	14 у 18